

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:34
sssjournal.com

pp.2200-2222
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 17/03/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 10/05/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 10.05.2019

TÜRK LEHÇELERİNDE İNSAN ANATOMİSİ VE FİZYOLOJİSİNE BAĞLI TERİMLERİN FONETİK DEĞİŞKELERİ ÜZERİNE

A STUDY ON PHONETICAL VARIANTS OF TERMS RELATED TO HUMAN ANATOMY AND PHYSIOLOGY IN TURKISH DIALECTS

Hacı DAĞLI

Kafkas Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Azerbaycan Türkçesi ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, hacdagli@gmail.com, Kars/TÜRKİYE

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5508-1651>

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1441>

Reference : Dağlı, H. (2019). "Türk Lehçelerinde İnsan Anatomisi ve Fizyolojisine Bağlı Terimlerin Fonetik Değişkeleri Üzerine", International Social Sciences Studies Journal, 5(34):2200-2222.

ÖZ

Bu çalışmada insan anatomisi ve fizyolojisine bağlı terimlerle ilgili yapılan çalışmalar taranmış ve bu tarama sonucunda insan anatomisi ve fizyolojisine bağlı terimlerin çağdaş Türk lehçelerindeki fonetik (sessel) görünüşleri çerçevesinde incelemeye çalışılmıştır. Yapılan bu incelemede özellikle Hasan Eren'in "Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü" adlı kitabı, Tuncer Gülensoy'un "Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü" adlı kitabı, N. A. Baskakov'un "Gagavuz Türkçesinin Sözlüğü" adlı kitabı, Türk Dil kurumunun "Türkçe Sözlük"ü, gibi adlı kitaplardan yola çıkarak toplam 86 tane İnsan Anatomisi ve Fizyolojisine Bağlı Terimler (ağız, aşık kemiği, ayak, bacak, bağırsak, baldır, baş, beden, bel, ben, beyin, boğaz, boyun, böbrek, burun, çene, dalak, damak, damar, deri, dil, dirsek, diş, diz, doku, döl, dös, dudak, duluk (şakak), el, elmacık kemiği, gırtlak, göbek, göğüs, göz, incik, kaburga, kalça, kalp (yürek), kan, karaca (üst kol), karaciğer, kebze, kemik, kol, koltuk, kulak, omuz, omurga, omurluk, öd, öpke, ...gibi) tespit edilmiştir. Tespit edilen Türk lehçelerindeki insan anatomisi ve fizyolojisine bağlı terimlerinin birbirleriyle olan karşılıkları verilmiş ve üzerinde durulmuştur.

Ayrıca, bu çalışmada lehçe tanımı yapılmış ve Türk lehçelerinde yapılan tasnif çalışmalarıyla ilgili malumat verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Lehçeleri, Tasnif, İnsan Anatomisi, Fizyoloji.

ABSTRACT

In this study, researches on the terms related to human anatomy and physiology were reviewed and the terms related to human anatomy and physiology were examined in the framework of phonetic (vocalic) views of modern Turkish dialects. Totally 86 terms associated with human anatomy and physiology (mouth, anklebone, foot, leg, intestine, calf, head, body, waist, mole, brain, throat, neck, kidney, nose, chin, spleen, palate, vein, skin, tongue, elbow, tooth, knee, tissue, sperm, bosom, lip, temporal side, hand, cheekbone, gullet, belly, breast, eye, shin, rib, hip, heart, blood, upper arm, liver, scapula, bone, arm, axilla, ear, shoulder, spine, spinal cord, gall, lung etc.) were founde specially in Hasan Eren's book called "Etymological Dictionary of Turkish Language", Tuncer Gülensoy's book called the "Origin Information of the Turkish words in Turkey Turkish Dictionary", N. A. Baskakov's "Gagavuz Turkish Dictionary" book and "Turkish Dictionary" of Turkish Language Society. The meanings of the identified terms associated with human anatomy and physiology in Turkish dialects were addressed and discussed.

On the other hand, the definition of dialect was made and information about the classification studies in Turkish dialects was revealed.

Keywords: Turkish dialects, Classification, Human Anatomy, Physiology.

1. GİRİŞ

Türk Dil Kurumu'nun çıkardığı *Türkçe Sözlükte* lehçe, “bir dilin tarihsel, bölgesel, siyasal sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle ayrılan kolu, diyalekt.” (TDK. 2005: 1303) olarak açıklanmaktadır. Ali Püsküllüoğlu, “lehçe” tanımını şöyle tarifler: “*a. Ar. 1.* bir anadilin tarihsel, toplumsal, bölgesel ve kültürel nedenlerle ses, yapı ve sözdizimi yönlerinden oldukça büyük farklılıklar gösteren kolu. *eş. Diyalekt.*” (Püsküllüoğlu, 2004: 873) Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, “Türkçe El Kitabı” adlı kitabında “lehçe” terimi şu şekilde tanımlar: “Lehçe, bir dilin, bilinen ve takip edilen tarihinden önce, karanlık bir devrinde kendisinden ayrılmış olup çok büyük fonetik ve morfolojik ayrılıklar gösteren kollarına denir.” (Gülensoy, 2005: 25).

Bu tanımlamalardan yola çıkarak diyebiliriz ki, bir dilin tarihsel, siyasal, sosyal ve kültürel sebeplerle farklı ülke ve bölgelerde, zamanla ses yapısı (fonetik) ve kelime hazinesi (sözvarlığı) bakımından önemli farklılıklarla kullanılan güç anlaşılacak kadar birbirinden ayrılan kollarından her biri (lehçe) şeklinde tarif edilebilir: Anadolu, Azeri, Türkmen, Kırgız, Kazak lehçeleri gibi. Günümüzde Asya devletlerinde kullanılan dil bir lehçe ya da bir dil olarak tartışma mevzuu olmuştur. Ayrıca, bazı araştırmacılar da lehçe ile şive terimlerini aynı anlam çerçevesinde kullanıldığı (bkz. türk lehçelerin tasnif çalışmalarında) kuşkusuz görülmektedir.

Bir dilde lehçelerin ortaya çıkmasına neden olan birkaç faktörlerden bahsedilebilir. Bu faktörlerin içerisinde coğrafi faktör başta bulunur. Bir ulusun bir bölgeden başka bölgelere göç etmesi ve göç ettikleri yerin uluslarıyla kaynaşmaları sonucunda fonetik (ses) ve morfolojik yapısını ister istemez zamanla değişikliğe uğramasına neden olur. Göç edilen yerin dini, kültürel yapısı gibi faktörlerin benimsenmesi ile birlikte dili içine alarak farklılaşmasına ve lehçelerin oluşmasına etki eder.

Lehçelerin oluşmasıyla dilbilim araştırmacıları tarafından diller sınıflandırılıp lehçelere, şivelere ve ya gruplara ayrılarak belli bir dizge biçiminde tahlil edilmiştir. Bu sınıflandırmanın o dilin bazı ölçeklere göre gidilmesi gerektiği mevzuuyla ilgili Dr. Hüseyin Ağça şöyle değinir: “Dünya dilleri çeşitli özellikleri dikkate alınarak sınıflandırılmışlardır. Bu tasnifler: o dilin kendine özgü niteliklerin önemi, kullanım alanı, kullanılan insan sayısı, edebi kimliği, güzelliği, işlekliliği ve benzeri ölçekler kullanılarak yapılmıştır. Türk dili bu ölçeklerin her birine göre yapılan sınıflamalarda hep ön sıralarda bulunmaktadır.” (Ağça, 2001: 31).

Yeryüzünde 200 milyondan fazla bir nüfusa sahip olan Türk boyları tarafından konuşulmakta olan Türkçe, “Türk kelimesinin kavram alanı içinde yer alan bütün boy, soy, oyma, aşiretlerin konuştukları dilin ortak adıdır.” (Bulut, 2017: 337) Başlangıcını Milattan öncelere giden Türkçe, tarih boyunca birçok dilin tesirinde kalmış ve gerek fonetik gerek morfolojik olarak birçok değişikliğe uğramıştır. Bu da Türkçe'nin çok çeşitli lehçe ve şivelere ayrılmasına neden olmuştur. Tahir Nejat Gencan'ın dediği gibi “sayısız göçlerle Asya'nın, Avrupa'nın, Afrika'nın birçok yerlerine yayılan; ayrı devletler ve uygarlıklar kuran Türk boylarının konuşmaları arasındaki farklar gittikçe artmış; yeni yazı dillerinin doğmasına yol açmış ve böylece Türk dili diyalektlere ayrılmıştır.” (Gencan, 1971: 21).

Bu diyalektlerin (lehçelerin) oluşmasıyla Türk lehçeleri ile ilgili tasnifler ortaya çıkmıştır. Türk lehçelerinin tasnifi, Türklük biliminin mühim meselelerinden biri haline gelmiş ve bu mesele halende günümüzde tam anlamıyla çözülebilmiş değildir. Özellikle 19. yüzyıldan başlayarak Avrupa ve Rusya dilbilim çevrelerinde önemi gittikçe artan Türkoloji çalışmaları sonucunda, farklı Türkologlar tarafından Türk lehçelerinin sınıflandırılması bir sorun haline gelmişti. Farklı Türk boyları tarafından konuşulan Türkçe'nin pek çok lehçe ve şiveye ayrılması, bu diller arasında göze çarpan birçok ses değişikliklerinin ve gramer yapılarının bulunması Türk lehçelerinin sınıflandırılmasında farklı bakış açıların doğmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak Avrupalı ve Rus Türkologlar kendi görüşlerine göre Türk lehçelerinin sınıflandırılmasında değişik yollara başvuruyor ve farklı sonuçlar elde ediyorlardı. “Türk lehçelerinin tam ve bilimsel tasnifinin yapılabilmesi için;

- Her lehçenin dilbilgisi bakımından ayrıntılı olarak incelenmesi,
- Lehçelerin bütün yönleriyle karşılaştırılması, birleşen ve ayrılan yönlerinin ortaya konması,
- Lehçelerde görülen dil özelliklerinin, o lehçeyi konuşan boya ait olup olmadığını, tarihi ve etnolojik araştırmalarla tespit edilmesi,

Her bir lehçenin en eski ve en yeni dil malzemesinin karşılaştırılması ve böylece, o lehçenin tarihî gelişimi ile eğiliminin tespit edilmesi gerekir.” (Buran, Alkaya, 2011: 28).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Türk lehçelerinin sınıflandırılması yapılırken farklı ölçütlere ve metotlara

dayandırılarak yapılmıştır. Türk lehçeleri ile ilgili ilk eser veren Kâşgârlı Mahmud, “Divânü Lügati’t-Türk” adlı eserinde “Türk dilini Doğu ve Batı olmak üzere iki kola ayırmış ve doğu koluna ise “hakaniye lehçesi” olarak adlandırmıştır. “Doğu koluna Kaşgar ve Balasagun civarındaki yazı dilini kastetmektedir. Ayrıca, Karluk, Çigil, Yağma, Argu, Tohsı ve Uygur ağızlarını da doğu grubuna dâhil etmektedir. Kâşgârlı’ya göre Batı grubu ise, bütün Oğuz grubu lehçeleri ile Kırgız, Kıpçak, Peçenek ve Bulgar dillerinden oluşur.” (Buran, Alkaya, 2011: 28).

Kaşgarlıdan sonra Avrupa’da çağdaş dilciliğin gelişim göstermesiyle birlikte yabancı dilbilimciler (ADELUNG, Johann Christoph (1732-1806), ADELUNG, Friedrich (1768-1843), KLAPROTH, H. J. von (1783-1835), BALBI, Adriano (1782-1848), PALMELAD, Wilhelm Fredrik (1788-1852), HAMMER, Joseph, Von (1774-1856), BEREZİN, İlya Nikolayaviç [E. Berezine] (1819-1896), KAÏANOV, Nikolay Fedoroviç (1862-1922), KORŞ, Fedor Evgeneviç (1843-1915), RAMSTEDT, G. J., BOGORODİTSKİY, Vasiliy Alekseviç (1857- ?) ve s.) ve Türk dilbilimciler (Reşit Rahmeti Arat, Talat Tekin, Osman Nedim Tuna, Zeki Veleli Togan, Ahmet Bican Ercilasun, vs.) tarafından Türk lehçeleri tasnifiyle ilgili ilk deneme çalışmaları başlamış ve ilk olarak dilbilimciler doğu dilleriyle ilgili tasnif çalışmalarında bulunmuşlardır.

Türk lehçe tasnif çalışmaları sırasında dilbilimciler tarafından Türk lehçe grupları ile ilgili bugüne kadar farklı adlandırmalar yapılmıştır. Bu adlandırmaları bazılarını şu şekilde özetleyebiliriz:

- 1) Coğrafi adlara göre: Orta Asya, Abakan, Altay, vs.
- 2) Coğrafi yönler göre: Kuzey, Güney, Doğu, Batı, Kuzeydoğu, Kuzeybatı, vs.
- 3) Dil özelliklerine göre: y grubu, s grubu, tolû grubu vs.
- 4) Boy adlarına göre: Çağatay, Kıpçak, Türkmen, Hakas, Tatar, Bulgar, vs.

Tarih boyunca Türk lehçeleri üzerine yapılan tasnif çalışmalarından birkaçını şu şekilde sıralayabiliriz:

Reşit Rahmeti Arat “Türk Şivelerinin Tasnifi” adlı kitabında Wilhem Radloff’un (1837-1918) << Ses husûsiyetlerine göre, Türk şivelerinin tasnifi >> adlı eserinde yaptığı tasnifi şöyle verir:

I. ŞARK ŞİVELERİ

1. Asıl Altay Şiveleri:

a) Altay Şivesi

b) Teleüt Şivesi

1. Baraba Şivesi

2. Şimalî Altay Şiveleri

a) Lebed şivesi

b) Şor şivesi

2. Abakan şiveleri

II. ASIL ABAKAN ŞİVELERİ

1. Sagay şivesi

2. Koybal şivesi

3. Kaça şivesi

4. Yüs ve Kızıl şivesi

5. Küerik (Çolım) şivesi

6. Soyon şivesi

7. Karagas şivesi

8. Uygur şivesi

III. GARP ŞİVELERİ

1. Kırgız şiveleri

- a) Kara – Kırgız şivesi
- b) Kazak – Kırgız şivesi
- c) Kara – Kalpak şivesi

2. İrtiş şiveleri

- a) Turalı şivesi
- b) Kūrdak şivesi
- c) Tobol ve Tūmen şivesi

3. Başkırt şivesi

- a) Ova Başkırt şivesi
- b) Dağ Bakırt şivesi

4. Volga veya Şarkî Rusya şiveleri

- a) Mişer şivesi
- b) Kama şivesi
- c) Simbir şivesi
- d) Kazan şivesi
- e) Belebey şivesi
- f) Kasım şivesi

IV. ORTA ASYA ŞİVELERİ

1. Tarançı şivesi

2. Hami şivesi

3. Aksu şivesi

4. Kaşgar şivesi

5. Çağatay şiveleri

a) Şimâli Şart şivesi

b) Kokand şivesi

c) Zerafşan ovası şivesi

d) Buhârâ şivesi

e) Hive şivesi

V. CENÛP ŞİVELERİ

1. Türkmen şivesi

2. Azerbaycan şivesi

3. Kafkasyas şiveleri

4. Anadolu şiveleri

5. Hüdâvendigâr şivesi

6. Kırım şivesi (Karaim telâffuzuna göre)

7. Osmanlı şivesi (Arat, s. 74-87) şeklinde tasnif ortaya koymuştur.

Bir diğer çalışma ise Berezin'indir. Berezin'in eserinde, türk şivelerini üç guruba ayırarak (1. en eski ve en yeni Çağatay veya şark, 2. Tatar veya Şimal ve 3. Türk veya garp olmak üzere) Türk şivelerinin özellikleri üzerinde durmuştur. Reşit Rahmeti Arat "Türk Şivelerinin Tasnifi" adlı kitabında BEREZİN İlya Nikolayaviç'in [E. Berezine] (1819 — 1896) Türk şivesi ile ilgili yapmış olduğu tasnifi şöyle verir:

I. ÇAĞATAY VEYA ŞARK GURUBU (TÜRKİSTAN)

1. Uygur
2. Koman
3. Çağatay
4. Özbek
5. Türkmen (Türkistan)
6. Kazan (yazı d i l i)

II. TATAR VEYA ŞİMAL GURUBU (KIPÇAK)

1. Kırgız
2. Başkırt
3. Nogay
4. Kumık
5. Karaçay
6. Mişer
7. Sibirya

III. TÜRK VEYA GARP GURUBU

1. Dağistan
2. Azerbaycan
3. Kırım
4. Anadolu
5. Rumeli (İstanbul) (Arat, s. 72-74) şeklinde sınıflandırmıştır.

Ufuk Tavkul, *Türk Lehçelerinin Sınıflandırılmasında Bazı Kriterler* adlı çalışmasında R. Rahmeti Arat'ın Türk lehçeleriyle ilgili yapmış olduğu tasnifi şu şekilde verir:

A. TÜRK LEHÇE GRUPLARI:

- I. r- grubu (r ~ z, l ~ ş, s- ~ y-) (Çuvaş)
- II. t- grubu (t ~ d, s- ~ y-) (Yakut)

B. TÜRK ŞİVE GRUPLARI:

- I. d-grubu (adak, tağ, tağlıg, kalğan) (Sayan)
- II. z- grubu (azak, tağ, tağlıg, kalğan) (Abakan)
- III. av-grubu (ayak, tav, tavlı, kalğan) (Kuzey)
- IV. ağıl-grubu (ayak, tağ, tağlıg, kalğan) (Tom)
- V. tağlık-grubu (ayak, tağ, tağlık, kalğan) (Doğu)
- VI. dağıl-grubu (ayak, dağ, dağıl, kalan) (Güney) (Tavkul, 2003: 23-32)

Reşit Rahmeti Arat'tan sonra en önemli tasnif Talat Tekin'nin tarafından yapılmıştır.

1. r-l grubu: Çuvaşça
2. hadaq grubu: Halaçça
3. ataq grubu: Yakutça
4. adaq grubu: Tuvaca (Karagas diyalekti ile birlikte)
5. azaq grubu: Hakasça, orta çulım, Mrass, Taştıp, Matur ve Yukarı Tom diyalektleri; Sarı Uygurca

6. **tağlığ** grubu: *Kuzey Altay* Dialektleri (*Tuba, Kumandū, Çalkandū, Aşağı Çulım, Kondon, Aşağı Tom*)

7. **tūlu** grubu: *Altayca* (Güney Dialektleri: *Asıl Altay, Telengit, Teleüt*)

8. **tölü** grubu: *Kırgızca*

9. **tağlıq** grubu: *Özbekçe, Yeni Uygurca*

10. **tawlı** grubu: *Tatarca, Başkurça, Kazakça, (Karakalpakça ile birlikte) Nogayca, Kumukça, Karaçayca-Balkarca, Baraba Tatarcası, Kırım Tatarcası*

11. **tağlı** grubu: *Salarca*

12. **dağlı** grubu: *Türkmençe, Horasanî, Özbekçenin Harezmi-Oğuz Dialektleri, Azeri (Kaşgay-Aynallu, Kerkük, Erbil) dialektleri ile birlikte), Türkçe, (Gagauz ile birlikte), (Buran, Alkaya, 2011: 30).*

Türk dili ve Lehçelerle ilgili verilen bu bilgilerden sonra konumuzun esas bölümüne geçebiliriz. Bugün İnsan anatomisi ve fizyolojisiyle ilgili bazı terimler eskiden beri kullanılmakta ve bu İnsan anatomisi ve fizyolojisi ilgili bu terimler Türk lehçelerinde farklı adlandırılmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Türk lehçelerindeki İnsan anatomisi ve fizyolojisiyle ilgili yapılan çalışmaları tarayarak bir derleme oluşturmaya çalıştık.

2. TÜRK LEHÇELERİNDE İNSAN ANATOMİSİ VE FİZYOLOJİSİNE BAĞLI TERİMLERİN FONETİK DEĞİŞKELERİ:

AĞIZ: “-ğzi (I) is. 1. Anat. Yüzde, avurtlarla iki çene arasında, ses çıkarmaya, soluk alıp vermeye ve yiyecekleri almaya yarayan boşluk” (TDK, 2005: 34). “Ağız” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → ağız (KTLS, 1991: 8), **Trkm.** → ağız, **TatK.** → aus, **Nog.** → avız, **KKlp.** → awız, avız (SİGTY, 1997: 225), **Kzk.** → awız, **Krg.** → ōz, **Özb.** → oğiz, **Sag.** → ās, **Şor** → ās, **Tuv.** → ās, **Yak.** → uos [dudak], **Çuv.** → sävar [ağız] (TDES, 1999: 4-5), vără (SİGTY, 1997: 225), **Hlç.** → âğiz, **Ker.** → ağuz, **Çuv.** → šivar, **Nog.** → avız, **Mişer Tat.** → āwız, **Tuv.** → aas, **Uyg.** → āğaz-âğiz, **Bar.** → āğaz, āğiz, **Kırg.** → ooz, **Tel.** → ūz (TTTSKBS, 2007: 55), **E. Uyg.** → ağız (Caferoğlu, 2011: 7), ağaz, ağıs (Kurt, 2017: 51), **DLT.** → ağız (Atalay, 1998: 10), **YTS.** → ağız (Kurt, 2017: 53), **Kzk.** → avız (KTLS, 1991: 8), **Özb.** → âğiz (KTLS, 1991: 8), éğiz (Doğan, 2005: 145), **Far.** → dēhān, dēhēn, zērf [ağız, çene] (Olgun ve Draşan, 1967: 162, 163, 184), **Uyg.** → eğiz, **Tat.** → avız, **Ru.** → rot (KTLS, 1991: 8), **EAT.** → ağız, ağız (Kanar, 2011: 20, 25), **Kmk.** → avuz, **Krç.-Mlk.** → avuz, **Bşk.** → avıδ, **Alt.** → o:s, **Hak.** → a:s (SİGTY, 1997: 225).

ALIN: “is. 1. Yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü” (TDK, 2005: 74) “Alın” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → alın, **Az.** → alın, **Bşk.** → mañlay, **Kırg.** → mañday, peşene, **Özb.** → mǎnglǎy, peşänä, **Tat.** → mañgay, **Uyg.** → mañlay, peşänä, **Ru.** → lob (KTLS, 1991: 16-17), **Kzk.** → manday (İsmail, s. 5), mañday (KTLS, 1991: 16), **E. Uyg.** → alın (Kurt, 2017: 51), **Trkm.** → ālin (TTTSKBS, 2007: 66), mañlay (KTLS, 1991: 17), **Hlç.** → hānl(ı) (TTTSKBS, 2007: 66), **Kırg.** → manday, peşene, **Kzk.** → manday, **Y. Uyg.** → mañjay, peşänä, **Tat.** → mangay (Ercilasun, 1991: 16-17), **EAT.** → alın (Kanar, 2011: 36), **Gag.** → annı [alın] (Çebotar, 1992: 50), **Y. Uyg.** → alın [ön], **Krç.-Mlk.** → mangalay, mangılay, oañlay, manñay [alın], **Tuv.** → alın [yüz] (SİGTY, 1997: 198-199).

AŞIK KEMİĞİ: “is, anat. 1. Çift tırnaklı hayvanların ön dizlerinde bulunan bir eklem kemiği. 2. İnsanın ayak bileğindeki çıkıntılı kemik.” (TDK, 2005: 137). “Aşık kemiği” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Far.** → bocol [aşık kemiği] (Olgun ve Draşan, 1967: 46).

AVUÇ: “-cu is. 1. Elin iç tarafı.” (TDK, 2005: 150). “Avuç” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → avuç, **Az.** → ovuc, **Bşk.** → us töbö, **Kırg.** → ūç, **Özb.** → hàvuç, kısım, **Trkm.** → ovuç, **Uyg.** → oç, avuç, sıkım, **Ru.** → gorst’;ladön (KTLS, 1991: 34-35), **Kzk.** → uvıs, alakan (KTLS, 1991: 34), alağan, uwıs (İsmail, s. 9), **OT.** → adut, avut (TTTSKBS, 2007: 953), **Gag.** → auç [avuç] (Baskakov, 1991: 20).

AVURT: “-du is. Yanağın ağız boşluğu hizasına gelen bölümü” (TDK, 2005: 150). “Avurt” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → avurt, **Az.** → ovurd, **Özb.** → lunc, urt, **Tat.** → urt, **Uyg.** → avurt, **Ru.** → zaşçöçnoye, prostranstovò (KTLS, 1991: 34-35), **Ağızlarında** → ağıurt, **Trkm.** → ovurt [l.ağız, ağız boşluğu]; 2. ‘yudum’], **Nog.** → uvirt [1. ‘yanak, avurt’; 2. ‘ağız boşluğu’], **KKlp.** → urt, **Krg.** → ūrt [yanağın iç bölmünün ortası], **Bar.** → aurt [avurt], **Tel.** → urt [avurt], **TatK.** → urt, **Bşk.** → urt, **Sag.** →

ort, **Koy.** → ort, **Kaç.** → ort, **Şor** → ort, **ET.** → adurt (TDES, 1999: 26), **E. Uyg.** → adurt (Kurt, 2017: 51), **Tel.** → ūrt (TDES, 1999: 26), urt (TTTSKBS, 2007: 90), **Alt.** → urt (TDES, 1999: 26), ūrt (TTTSKBS, 2007: 90), **Y. Uyg.** → ūzov, **Moğ.** → ouçi, oğuçin (TTTSKBS, 2007: 90), **Gag.** → aurt [1. Avurt, Aut dişi: Azı dişi. 2. Diş eti. Aurtlarım acer: Diş etlerim acıyor] (Baskakov, 1991: 20), **Kmk.** → uvurt (SİGTY, 1997: 225).

AYAK: “-ğı is. 1. anat. Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü” (TDK, 2005: 151) “Ayak” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → ayak, **Az.** → ayag, **Özb.** → àyàk, **Tat.** → ayak, tàpi, **Uyg.** → ayak, put, **Ru.** → noga (KTLS, 1991: 34-35), **Trkm.** → ayak, **TatK.** → ayak, **Bşk.** → ayak, **KKlp.** → ayak, **Nog.** → ayak, **Krg.** → ayak, **Alt.** → ayak, **Tel.** → ayak, **Şor** → azak, **Sag.** → azak, **S. Uyg.** → azak, **Soy.** → adak, **Hal.** → hadâq, **Çuv.** → ura, **ET.** → adak, **OT.** → adâk (TDES, 1999: 26), **Kıpç.** → ayak (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 567), **Y. Uyg.** → ayağ (YUTS, 1995: 23), ayak (SİGTY, 1997: 288), **E. Uyg.** → adak (Caferoğlu, 2011: 3), **Çağ.** → ayag, **Ker.** → ayağ, **Az.** → ayah, **Kar.** → ayah, **Moğ.** → adag, **E. Moğ.** → padak, **Uyg.** → ayak (TTTSKBS, 2007: 91-92), **DLT.** → ayak, adhak~azak (Atalay, 1998: 54, 56), **Kzk.** → ayaq (İsmail, s. 9), ayak (TDES, 1999: 26), **Far.** → pây (Olgun ve Draşan, 1967: 65), **EAT.** → ayak (Kantar, 2011: 72). **Gag.** → ayak [1. ayak, 2. destek] (Baskakov, 1991: 21), **Kmk.** → ayak, **Krç.-Mlk.** → ayak, **Tuv.** → adak, **Hak.** → azak (SİGTY, 1997: 288), **Yak.** → atax, (TDES, 1999: 26), atah (SİGTY, 1997: 288).

BACAK: “-ğı is. 1. anat. Vücudun kasıktan tabana kadar olan bölümü” (TDK, 2005: 173). “Bacak” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → bacak, **Az.** → bacag, **Bşk.** → ayak, bot, **Kzk.** → ayak, **Kırg.** → but, **Özb.** → àyàk, **Tat.** → ayak, bot, **Trkm.** → büt, **Uyg.** → put, ayak, **Ru.** → noga; lapa (KTLS, 1991: 42-43), **E. Uyg.** → but (Kurt, 2017: 51), **Y. Uyg.** → pacak, **Kumd.** → paça, **Far.** → pā [ayak] (TTTSKBS, 2007: 99), **EAT.** → kıç [1. bacak 2. arka, son, ger, 3. kıç, sağrı] (Kantar, 2011: 446), **Gag.** → bacak [bacak] (Baskakov, 1991: 27), **Trkm.** → i:ncik (AAL, 2007: 9).

BAĞIRSAK: “-iğ is. anat. Sindirim organının mideden anüse kadar olan, ince bağırsak ve kalın bağırsaktan oluşan bölümü” (TDK, 2005: 178). “Bağırsak” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → bağırsak, **Az.** → bağırsag, **Tat.** → içäk, içägi, **Ru.** → kişka (KTLS, 1991: 44-45), **Ker.** → bığarsığ, **Er.** → bağırsağ, **Telf.** → buğarsuğ, **KKlp.** → boursak, **Y. Uyg.** → bağırsak, **Az.** → bağırsağ, **Kzk.** → bawırsak, **Özb.** → boğırsäk, içäk, **Bşk.** → bōrhak, **Kırg.** → bōrsak, **Tuv.** → bōrzak, **Trkm.** → içeğe, **TatK.** → içägi, **Kırg.** → içegi, **Kzk.** → işek, **Bşk.** → isäk, **Uyg.** → üçäy (TTTSKBS, 2007: 103-104), **E. Uyg.** → bağırsak, bağırsuk (Kurt, 2017: 51), **Far.** → èm’ā’ [bağırsaklar], rüde [bağırsak] (Olgun ve Draşan, 1967: 33, 177), **Y. Uyg.** → boğırsak, **Kmk.** → bavırsak, **Tat.** → bavırsak, bavırhak, **Nog.** → bavırsak, **Alt.** → borsok, buırsak, **Tof.** → baırsık, **Bşk.** → bavırsak, bavırhak, **Kzk.** → bavırsak, **KKlp.** → bavırsak, **Kırg.** → boırsok (SİGTY, 1997: 279).

BALDIR: “is. 1. Bacağın dizden ayak bileğine kadar olan bölümü” (TDK, 2005: 190). [Not: Eski sözlüklerde ‘bitki gövdesi’ olarak bilinir. (TDES, 1999: 35),] “Baldir” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → baldir, **Az.** → baldir, **Bşk.** → baltır, baltır iti, sirak, **Kzk.** → baltır, **Özb.** → baldır, **Tat.** → baltır, baltır iti, çältir, **Uyg.** → paçak, pakalçak, **Ru.** → noga; golen (KTLS, 1991: 48-49), **Trkm.** → baldir, **Nog.** → baltır, **KKlp.** → baltır, **Sag.** → paltır, paldır [but], **Kırg.** → baltır, **Tel.** → paldır [baldir], paltır, **Tuv.** → baldir [baldir], **Blk.** → baltır, **TatK.** → baltır [incik kemiği], **Eski Kıpç.** → baltır (TDES, 1999: 35), **Özb.** → baldir, **Kmk.** → baldir, **Krç.-Mlk.** → baltır, borbay **Alt.** → baltır, **Hak.** → palır, **Yak.** → ballır, **Tof.** → baldir (SİGTY, 1997: 283-184).

BAŞ: “İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız gibi organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm”; 2. ‘bir topluluğu yöneten kimse’; 3. ‘başlangıç’” (TDES, 1999: 41). “Baş” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Az.** → baş, **Trkm.** → baş, **TatK.** → baş, **Bşk.** → baş, **Nog.** → bas, **KKlp.** → bas, **Kzk.** → bas, **Krg.** → baş, **Sart.** → baş, **Tar.** → baş, **Kür.** → baş, **Sag.** → pāş, **Alt.** → paş, **Tel.** → paş, **Kuğ.** → paş, **Şor** → paş, **Kaç.** → paş, **Küer.** → paş, **Yak.** → bas, **Çuv.** → puş (TDES, 1999: 41), **Özb.** → baş (TTTSKBS, 2007: 118), **DLT.** → baş (Atalay, 1998: 72), **E. Uyg.** → baş (Kurt, 2017: 51), **Kzk.** → bas (İsmail, s. 12), **Far.** → bāşi, kelle (kelle, baş, kafa) (Olgun ve Draşan, 1967: 44, 283). [Not: “Baş” manasına gelen eski başın baş’ın Yakutçası << bas >>, Türkmencesi ise << baş >>’tir. (TDES, 1999: 41)], **EAT.** → baş (Kantar, 2011: 95), **Gag.** → baş [1. Baş, 2. Koçan, 3. Esas, asıl] (Baskakov, 1991: 30).

BEDEN: “*is. Ar. beden 1.* Canlı varlıkların maddi bölümü, vücut.” (TDK, 2005: 232). “**Beden**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → beden, **Az.** → bādān, **Bşk.** → kāvza, tān, **Kzk.** → dene, **Kırg.** → beden, tula-boy, **Özb.** → bādān, tānā, **Tat.** → tān, gāvda, **Trkm.** → beden, **Uyg.** → bādān, **Ru.** → teló, tulovişçe (KTLS, 1991: 58-59), **Y. Uyg.** → beden [beden, gövde, vücut], boy [gövde, vücut, boy], cuğ [vücut, beden, vücut yapısı (YUTS, 1995: 34, 49, 64), boy (SİGTY, 1997: 265), **Sal.** → boyi, **Kmk.** → boy, **Alt.** → bo, buy, **Tuv.** → bot, **Krç.-Mlk.** → boy, **Tat.** → buy, boy, **Şor** → pozu, **Hak.** → pos, **Tof.** → bot, **Çuv.** → pëv (SİGTY, 1997: 265).

BEL: “*is. 1. anat.* İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm [...] 2. anat. Bu bölümün, sırtın altına ratlayan bölgesi” (TDK, 2005: 235). “**Bel**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → bel, **Az.** → bel, **Bşk.** → bil, **Kzk.** → bel, **Kırg.** → bel, **Özb.** → bel, **Tat.** → bil, **Trkm.** → bīl, **Uyg.** → bāl, **Ru.** → poyasnitsa, taliya (KTLS, 1991: 58-60), **Gag.** → bel [1. Bel. 2. Demir kürek] (Baskakov, 1991: 32), **Y. Uyg.** → bēl, **Kmk.** → bel, **Tat.** → bil, **Alt.** → bel, **Tuv.** → bel, **Yak.** → bl:l, **Çuv.** → pilëk (SİGTY, 1997: 268).

BEN: “Tende bulunan ufak, koyu renkli leke veya kabartı” (TDES, 1999: 47). “**Ben**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trkm.** → meñ, **Nog.** → meñ, **KKlp.** → meñ, **TatK.** → miñ, **Kzk.** → meñ, **Kırg.** → meñ, **Alt.** → meñ, möñ, **Tel.** → meñ, **Şor** → meñ, **Küer.** → meñ, **Tar.** → meñ, **Tuv.** → meñ, **OT.** → meñ, **E. Kıpç.** → meñ (TDES, 1999: 47). [Not: Eski ve yeni diyalektlerde << meñ >> biçimi kullanıldığı göze çarmaktadır. (TDES, 1999: 47).], **EAT.** → ben [ten lekesi] (Kanar, 2011: 110), **Gag.** → ben [insan vücudundaki ben] (Baskakov, 1991: 33).

BEYİN: “*-yni is. anat. 1.* Kafatasının üst bölümünde beyin zarı ile örtülü, iki ayırım yuvar biçiminde sinir kütesinden oluşan, duyum ve bilinç merkezlerinin bulunduğu organ” (TDK, 2005: 255). “**Beyin**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trkm.** → beyni [1. ‘beyin’; 2. ‘akıl, us’], **Tatarlar** → mıy, **Nog.** → mıy, **KKlp.** → mıy, **Özb.** → miya, **Alt.** → mē, **Tel.** → mē, **Kumd.** → mē, **Şor** → mē, **Sag.** → mī, **Koy.** → mī, **Kuğ.** → pē, **Koy.** → mīs, **Kaç.** → mīs, **Şor.** → mīs, **Yak.** → mäyi, mäy, **Çuv.** → mime, **OT.** → Meñi [beyin], **E. Kıpç.** → beyin, meyin (TDES, 1999: 49), **E. Uyg.** → miyi (Kurt, 2017: 51), **Kzk.** → mıy (İsmail, s. 14), miy (TDES, 1999: 14), **TatK.** → mī (TDES, 1999: 49), mıy (TTTSKBS, 2007: 136), **Küer.** → mīs (TDES, 1999: 49), mī (TTTSKBS, 2007: 136), **Sag.** → mīs (TDES, 1999: 49), mī (TTTSKBS, 2007: 136), **EAT.** → beyni [beyin] (Kanar, 2011: 116), **Gag.** → imik (Çebotar, 1992: 202), **Y. Uyg.** → miñä, **Kırg.** → me, **Krç.-Mlk.** → mıyı, **Tuv.** → me, **Hak.** → mi, **Çuv.** → vime, nime, mine, mimë (SİGTY, 1997: 195).

BEZ: “*is. Ar. beyz biy.* İçinden geçen kandan veya öz sudan bazı maddeler ayırarak salgı oluşturan organ” (TDK, 2005: 257). “**Bez**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trkm.** → mēz, **Kırg.** → bez [ur], **Alt.** → bez [ur], berç [bez, beze] (TTTSKBS, 2007: 137).

BIKIN: “**1.** ‘Bögür’; **2.** ‘omurga, bel’” (TDES, 1999: 51). “**Bikin**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trkm.** → bıkın, **Kzk.** → mıkın [böğür], **Blk.** → bıgın [böğür], **Kırg.** → mıkın, **Tel.** → pıkkın, **Soy.** → bıgın, ~ **Uyg.** → bıkın, **OT.** → bıkın [böğür, boş böğür], **E. Kıpç.** → bıkın (TDES, 1999: 51).

BIYIK: “*-ğī is. 1.* Üst dudak üzerinde çıkan kıllar” (TDK, 2005: 261). “**Bıyık**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → bıyık, **Az.** → bığ, **Kzk.** → mıyık, **Özb.** → moylāv, **Tat.** → mıyık, **Uyg.** → burut, moylav, **Ru.** → usı (KTLS, 1991: 66-67), **Trkm.** → mıyk (TDES, 1999: 51), murt (KTLS, 1991: 67), **Blk.** → mıyık, **Krg.** → mıyık, murut (> murt) (TDES, 1999: 51), moylo (KTLS, 1991: 66), **Özb.** → miyik, **Özbek ağızlarında** → murut, murt, **Bşk.** → mıyık, **TatK.** → mıyık, **Şor** → mıygak [< mıyık + -ak küçültme eki], **Yak.** → bitik, **Çuv.** → mäyāx [Tatarcadan alınmıştır.], **OT.** → bıdık, **E. Kıpç.** → bıyık (TDES, 1999: 52). [Not: farsçada bıyığa *moylō* (< *moylōv*) adını verirler.] (TDES, 1999: 52), **Kzk.** → murt (İsmail, s. 14), **Far.** → şārèb [üst dudaklardan sarkan bıyık] (Olgun ve Draşan, 1967: 213).

BİLEK: “*-ğī is. 1.* Elle kolun, ayakla bacağın birleştiği bölüm” (TDK, 2005: 266). “**Bilek**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **E. Uyg.** → biläk (Kurt, 2017: 51), **Kırg.** → bilek, **Alt.** → bilek (TTTSKBS, 2007: 145), **EAT.** → bilek (Kanar, 2011: 120), **Gag.** → bilek [bilek] (Baskakov, 1991: 35).

BOĞAZ: “*is. 1.* Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar” (TDK, 2005: 292). “**Boğaz**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → boğaz, **Bşk.** → boğaz, tamak, **Kzk.** → tamak, alkım, sağak, öneş, **Kırg.** → tamak, **Özb.** → tāmāk, hālqum, **Tat.** → buğaz, tamak, **Uyg.** → boğaz, tamak, **Ru.** →

górló; glótka, (KTLS, 1991: 76-78), **Az.** → boğaz, **Trkm.** → boğaz, **Nog.** → boğaz, **Sart.** → boğaz, **TatK.** → buğaz, **Tar.** → boğuz, **Çuv.** → pır [Çuvaşçada -z'nin -r'ye çevrilmesi kuralıdır], **OT.** → boğuz, **E. Kıpç.** → boğaz, (TDES, 1999: 56), **E. Uyg.** → boguz (Caferoğlu, 2011: 46), boğuz (TTTSKBS, 2007: 156), boğaz, boğuz, buğ (gırtlak, boğaz) (Kurt, 2017: 51), **Ker.** → bıgaz, buğaz (TTTSKBS, 2007: 156), **Y. Uyg.** → alkın (YUTS, 1995: 10), boğaz [boğaz] (YUTS, 1995: 47), **Kzk.** → tamak, kenirdek, alqım, kömey, buğaz, şığanaq (İsmail, s. 16), buğaz (TTTSKBS, 2007: 156) **Far.** → hêlq [boğaz, gırtlak] (Olgun ve Draşan, 1967: 128), **EAT.** → bogaz [boğaz], boğuz [boğaz] (Kanar, 2011: 136-137), **Gag.** → buaz [boğaz, gırtlak] (Çebotar, 1992: 93).

BOYUN: “-ynu is. 1. anat. Gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi” (TDK, 2005: 308). “**Boyun**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → boyun, **Bşk.** → muyın, **Tat.** → muyın, **Uyg.** → boyun, **Ru.** → şeya (KTLS, 1991: 78-79), **Az.** → boyun, **Trkm.** → boyun, **TatK.** → muyın, **Bşk.** → muyın, **Nog.** → moyın, **Krg.** → moyun, **Hal.** → böyan, **Kzk.** → moyın, **KKlp.** → moyın, **Tuv.** → moyun, **Şor** → moyun, **Yak.** → moy, mōy, moyun, **Çuv.** → māj, **ET.** → boyun, **OT.** → boyun, **E. Kıpç.** → boyun (TDES, 1999: 59), **Özb.** → boyün (TTTSKBS, 2007: 164), **DLT.** → boyun, boyun (Atalay, 1998: 105), **Far.** → gèrdèn (Olgun ve Draşan, 1967: 289), **EAT.** → boyun [1. boyun, 2. uhde, üzeri, 3. deve boynu kolye] (Kanar, 2011: 139), **Gag.** → boynu, boyun, gıta [boyun] (Baskakov, 1991: 39, 104), **Y. Uyg.** → boyun, **Kmk.** → boyun, **Hak.** → moyın, **Tof.** → moen (SİGTY, 1997: 234).

BÖBREK: “-ği is. anat. Kandaki zararlı maddeleri süzen, idrar salan, omurganın sağ ve sol yanlarında bulunan çift organlardan her biri” (TDK, 2005: 311). “**Böbrek**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Yerel ağzılarda** → böğrek [> böyrek] (TDES, 1999: 60), **TatK.** → böğrek, **Nog.** → büyrek, **KKlp.** → büyrek, **Türkî** → büyrek, **Şor** → pūrek, **Sag.** → pūgrek, **Yak.** → büör, **E. Kıpç.** → böğrek, **ET.** → böğür, **Moğ.** → bögere [Eski Türkçede kalma bir alıntıdır] (TDES, 1999: 61), **Ker.** → böğrek, **Tar.** → bö:rek, **Blk.** → büyrek, büyürek, **KarT.** → büwrek, **Hak.** → pūrek, pūgrek, pūgürek, **Sag.** → pūgrek (TTTSKBS, 2007: 169), **Trkm.** → börek (TDES, 1999: 61), bövrek, bövür (TTTSKBS, 2007: 169, 172), **Kzk.** → büyrek (TDES, 1999: 61), böyrö, böyer, böyör, büyir (TTTSKBS, 2007: 169, 172), **Bşk.** → böyör (TTTSKBS, 2007: 169), **Özb.** → buyrak (TDES, 1999: 61), buyrak, bökür (TTTSKBS, 2007: 169), **Krg.** → böyrök (TDES, 1999: 61), büyrök (TTTSKBS, 2007: 169), **Tuv.** → bürek (TDES, 1999: 61), bürek, pö:rek, pūrek (TTTSKBS, 2007: 169), **Çuv.** → pūre (TDES, 1999: 61), pürä (TTTSKBS, 2007: 169), **Az.** → böyür (TTTSKBS, 2007: 172), **EAT.** → böğrek [böbrek], bögrik [böbrek] (Kanar, 2011: 141), **Gag.** → böbrek [böbrek] (Baskakov, 1991: 40), **Y. Uyg.** → bö:rek (TTTSKBS, 2007: 169), börek (YUTS, 1995: 51), bōrāk (SİGTY, 1997: 278), **Kmk.** → büyrek, **Tat.** → büyirāk, **Tuv.** → bürek, **Tof.** → bo:rek (SİGTY, 1997: 278), **Alt.** → pōrek (TDES, 1999: 61), pōrek (TTTSKBS, 2007: 169), bōrök (SİGTY, 1997: 278).

BURUN: “-rnu is. 1. anat. Alınla üst dudak arasında bulunan, çıkıntılı, iki delikli koklama ve solunum organı” (TDK, 2005: 329). “**Burun**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trkm.** → burun, **TatK.** → boron, **Nog.** → burın, **Sart.** → burun, **KKlp.** → murın, **Sag.** → purun, **Koy.** → purun, **Kaç.** → purun, **Şor** → murun, **Yak.** → murun, **Yakutlar** → murun, xañşō (“xañşō” sözcüğü Moğolcadan alınmıştır.), **OT.** → burun [Orta Türkçede burun, ‘dağ doruğu; önce’ olarak geçer], **Kumancada** → burun [“koklama ve solunum organı” ve “eskiden, ilk başta, önce” olarak işlenir], **E. Kıpç.** → burun (bu sözcük önce anlamında da işlenir), **Çağdaş Diyalektlerde** → burun [‘koklama ve solunum organı’ anlamını sakladığı gibi, ‘önce, eskiden, ilk başta’ manalarında da işlenir.] (TDES, 1999: 64), **DLT.** → burun (Atalay, 1998: 118), **E. Uyg.** → burun (Kurt, 2017: 51), **Far.** → ênf (Olgun ve Draşan, 1967: 36), **Y. Uyg.** → burun (TTTSKBS, 2007: 187), **Kırg.** → murun (TDES, 1999: 64), burun (TTTSKBS, 2007: 187), **Kzk.** → murın (TDES, 1999: 64), burun (TTTSKBS, 2007: 187), **TatK.** → burun, **Az.** → burun, **Özb.** → burun, burūn, **Nog.** → burın, **TatK.** → borın, **Bşk.** → moron, **Bar.** → purun, **Tel.** → purun, **Leb.** → purun, **Hak.** → purun (TTTSKBS, 2007: 187), **EAT.** → burun (Kanar, 2011: 150), **DLT.** → burun [öne doğru çıkıntı yapan yer, burun] (Atalay, 1998: 118), **Gag.** → burnu [burun] (Baskakov, 1991: 43), **Kmk.** → burun, **Krç.-Mlk.** → burun, **Tat.** → borın, **Bşk.** → boron, **Alt.** → burun, **Tuv.** → murnu, **Şor** → purnu, **Hak.** → purun, **Yak.** → murun, **Tof.** → burun (SİGTY, 1997: 214-215).

ÇENE: “Dişlerin saplı bulunduğu altlı üstlü kemik parça” (TDES, 1999: 84). “**Çene**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Az.** → çənə, **Hal.** → çana, çene, **Tü.** → eņek [Bu isim bu gün daha çok yerel ağzılarda enek (ve eņek) olarak kalmıştır.], **KKlp.** → alkım, iyek, buğak, **Blk.** → cayak, cayak, süyek, sakal túb, **Tel.** → sarñıt, **Yak.** → sırñax, **Çuv.** → yanax (TDES, 1999: 84), **E. Uyg.** → ängäk (Kurt, 2017:

51), **Uyg.** → iñäk, sakak, **Kzk.** → iyek, **Bşk.** → iyäk, **Özb.** → iyäk, **Kırg.** → ěk (TTTSKBS, 2007: 231), **eyek** (TDES, 1999: 135), **Alt.** → sarıat (TDES, 1999: 84), **eek** (TTTSKBS, 2007: 333), **Kırg.** → ěk, **eyek** (TTTSKBS, 2007: 231, 333), **Ker.** → eyek [alt çene] (TTTSKBS, 2007: 333), **Trkm.** → alkım, ernek (TDES, 1999: 84), **ejek** (TTTSKBS, 2007: 333), **Far.** → çene (Olgun ve Draşan, 1967: 65, 120), **Nog.** → yak (TDES, 1999: 84), **iyek** (TTTSKBS, 2007: 333), **TatK.** → iyäk, **iyek** (TTTSKBS, 2007: 231, 333), **Çuv.** → [çene] (TTTSKBS, 2007: 1053), **Eski kaynaklarda** → ejek, **Yerel ağızlarda** → egek [çene kemiği], **OT.** → ejek, **E. Kıpç.** → ejek, enek (TDES, 1999: 135), **Gag.** → çene [çene] (Baskakov, 1991: 55), **Kmk.** → çene, **Yak.** → säni-yä (SİGTY, 1997: 220).

ÇİLİK > ÇİLLİK: ‘dişilik organı’ (TDES, 1999: 93), “Çillik > çillik” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Ağızlarda** → cilik, cillik (TDES, 1999: 93).

DALAK: “-ğı is. 1. anat. Midenin arkasında, diyaframın altında, sol böbreğin üstünde, yassı, uzunca, akyuvar üreten ve yıpranmış alyuvarları toplayan, damarlı, gevşek bir dokudan oluşmuş organ” (TDK, 2005: 463). Ayrıca, “Lenf sisteminin en büyük organıdır. Siyah kırmızı renkte görülür. Karın boşluğunun sol üst köşesinde ve diyaframın altında bulunur. Dalağın uzunluğu 13 cm. kalınlığı 8 cm ve ağırlığı 200 gr.dır. On ve arka iki kenarı ve iki yüzü vardır. ” (Semiz, 1990: 75) “Dalak” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → dalak, **Az.** → dalag, **Bşk.** → talak, kök bavır, **Kırg.** → kök bōr, **Özb.** → täläk, **Tat.** → talak, **Uyg.** → tal, kara cigār, **Ru.** → selezōnka (KTLS, 1991: 144-145), **Trkm.** → dälak, **TatK.** → talak, **Nog.** → talak, **KKlp.** → talak, **Blk.** → talak, **Kzk.** → talak, **Çuv.** → talak [Tatarcadan alınmıştır.], **OT.** → talak (TDES, 1999: 103), Bazı diylaketlerde << dalak >> yerine << telen >> ve << tölön >> biçimi kullanılmaktadır: **Şor** → telen, **Alt.** → tölön, **Tel.** → tölön, **Soy.** → tölön, **Sag.** → tölön (TDES, 1999: 103), **Far.** → esporz (Olgun ve Draşan, 1967: 20), **EAT.** → talak (Kantar, 2011: 640), **Gag.** → dalak [dalak] (Baskakov, 1991: 66), **Kmk.** → talak, **Krç.-Mlk.** → talak, **Yak.** → ta:l (SİGTY, 1997: 279).

DAMAK: “Ağız bozluğunun tavanı” (TDES, 1999: 104), “Damak” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → damak, **Az.** → damag, **Özb.** → tängläy, **Tat.** → aņkav, **Trkm.** → kentevük, **Uyg.** → taņlay, **Ru.** → nöbo (KTLS, 1991: 146-147), **Uyg.** → tamgak, **Çağ.** → tamak, **Az.** → tamag, **KarT.** → tamax, **Yak.** → tamax, **Soy.** → taņmak, **Kzk.** → taņday, **Kırg.** → taņday, **Özb.** → täņläy, **Man.** → tama, (TTTSKBS, 2007: 264), **Far.** → hēnek [damak, ağız tavanı, sarıgın çene altında geçen kısmı, çenenin altı], sēqq-e dēhān [damak] (Olgun ve Draşan, 1967: 129, 203), **Trkm.** → damak [1. ‘boğaz; gırtlak’; 2. ‘yemek’] (TDES, 1999: 104), kentlevük (TTTSKBS, 2007: 264), **Bşk.** → aņkav (TTTSKBS, 2007: 264), tamak [gırtlak] (TDES, 1999: 104), **Şor** → tabak (TTTSKBS, 2007: 264), tamak [boğaz] (TDES, 1999: 104), **Alt.** → tamak [boğaz], **Sag.** → tamak [boğaz], **Tel.** → tamak [boğaz], **Kaç.** → tamak [boğaz], **Yak.** → tamax [boğaz], **OT.** → tamgak (TDES, 1999: 104), **EAT.** → damağ [damak], damah [damak] (Kantar, 2011: 190). [Not: “damak” sözcüğü eski çağlardan beri kullanılır.], **Y. Uyg.** → tamak, **Kmk.** → tamak, **Hak.** → tamah (SİGTY, 1997: 229).

DAMAR: “is. 1. anat. Canlı varlıklarda kanın veya besleyici sıvıların dolaştığı kanal” (TDK, 2005: 469). “Damar” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → damar, **Kzk.** → tamır, **Özb.** → tāmır, **Tat.** → tamır, **Uyg.** → tomur, **Ru.** → krovenōsnıy, sosud; vena (KTLS, 1991: 146-147), **Az.** → damar, **Trkm.** → damar, **TatK.** → tamır, **Bşk.** → tamır, **Nog.** → tamır, **KKlp.** → tamır, **Krg.** → tamır, **Alt.** → tamır, **Tel.** → tamır, **Şor** → tamır, **Küer.** → tamır, **Sag.** → tamır, **Koy.** → tamır, **Kaç.** → tamır, **Yak.** → tımır, **Çuv.** → tımar, **OT.** → tamur, **Oğuzlarda** → tamar, **E. Kıpç.** → tamar (TDES, 1999: 105), **E. Uyg.** → tamır (Kurt, 2017: 51), **Kzk.** → tamır (TDES, 1999: 105), qolqa [şahdamar] (İsmail, s. 157), **Far.** → règ, hēbl [1. İp, damar, bağ, 2. Gebelik] (Olgun ve Draşan, 1967: 123, 175), **EAT.** → damar [<< su yatağı >> olarak geçer] (Kantar, 2011: 190). [Not: Bu sözcük eski türkçeden beri kullanılır], **Gag.** → damar [1. Damar. 2. Kas] (Çebotar, 1992: 131), **Y. Uyg.** → tamir, tomur, **Kmk.** → tamır, tamur, **S. Uyg.** → tamır, **Özb.** → tamir, **Tof.** → damır, **Krç.-Mlk.** → tamır (SİGTY, 1997: 264).

DERİ: “is. 1. İnsan ve hayvan vücudunu kaplayan, tüy, kıl veya pulla kaplı örtü, cilt, ten” (TDK, 2005: 505). “Deri” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → deri, **Özb.** → teri, **Uyg.** → terä, **Ru.** → kōja; şkura (KTLS, 1991: 164-165), **Az.** → dāri (KTLS, 1991: 66), dēri (TDES, 1999: 109), **Trkm.** → deri, **TatK.** → tire, **Nog.** → teri, **KKlp.** → teri, **Kzk.** → teri, **Krg.** → teri, **Bar.** → teri, **Alt.** → tere, **Tel.** → tere, **Kuğ.** → tere, **Şor** → tere, **Küer.** → tere, **Çuv.** → tir, **OT.** → terī, **E. Kıpç.** → terī, **ET.** → teri (TDES, 1999: 109), **E. Uyg.** → kön (Kurt, 2017: 51), **Far.** → ēdīm [deri, bir şeyin yüzü], bēşērē [deri, cilt

yüzü], celd [cilt, deri] (Olgun ve Drağsan, 1967: 17, 53, 108), **Tat.** → tir (TDES, 1999: 109), teri (KTLS, 1991: 165), **Y. Uyg.** → teri, **S. Uyg.** → tere, ter, **Kmk.** → teri, **Krç.-Mlk.** → teri, **Tat.** → tirè, târi, **Hak.** → ter:r, **Tof.** → tere (SİGTY, 1997: 383), **Yak.** → târî, tirî (TDES, 1999: 109), tiri, tirie (SİGTY, 1997: 383), **Bşk.** → tire (TDES, 1999: 109), deri, (KTLS, 1991: 164), tirè (SİGTY, 1997: 383).

DİL: “*is.* 1. Ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan, etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı” (TDK, 2005: 526). “**Dil**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Az.** → dil, **Trkm.** → dil, **TatK.** → tel, **Nog.** → til, **Bşk.** → tel, **Özb.** → til, **Krg.** → til, **Kzk.** → til, **KKlp.** → til, **Alt.** → til, **Tel.** → til, **Kuğ.** → til, **Şor** → til, **Sag.** → til, **Koy.** → til, **Kaç.** → til, **Kür.** → til, **Tuv.** → dil, **Yak.** → til, **ET.** → til [Not: Eski Türkçeden beri kullanılır.], **OT.** → til, **E. Kıpç.** → til (TDES, 1999: 112), **DLT.** → til (Atalay, 1998: 615), **E. Uyg.** → til, til (Kurt, 2017: 51), **Far.** → zebân (Olgun ve Drağsan, 1967: 182), **EAT.** → dil [1. Dil. 2. casus, düşman casusu. 3. Yassı uzun nesne] (Kanar, 2011: 212), **Gag.** → dil [dil] (Baskakov, 1991: 75), **Y. Uyg.** → til, **Tof.** → dil, **Hak.** → til, **Çuv.** → çelhe (SİGTY, 1997: 227).

DİRSEK: “*-ği is.* 1. Kol ile ön kol arasındaki eklem arka yanı” (TDK, 2005: 538). “**Dirsek**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → dirsek, **Az.** → diş, **Bşk.** → tirhâk, **Kzk.** → şıntak, **Kırg.** → çıkanak, **Özb.** → tirsâk, **Tat.** → tirsâk, **Trkm.** → tirsek, **Uyg.** → cäynâk, **Ru.** → lókot’ (KTLS, 1991: 176-177), **Far.** → merfèq (Olgun ve Drağsan, 1967: 322), **Gag.** → dirsek [dirsek] (Baskakov, 1991: 76), **Kmk.** → tirsek, **Tat.** → tersek, **Bşk.** → terhek, **Kırg.** → tirsek, **Nog.** → tirsek, **KKlp.** → tirsek, **Hak.** → tirsek, **Çuv.** → çavsa, çavsavay, çasa (SİGTY, 1997: 247).

DİŞ: “Ağzın içinde çene kemiklerinin üstüne dikine dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan organlardan her biri” (TDES, 1999: 115). “**Diş**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → diş, **Az.** → diş, **Bşk.** → tiş, **Özb.** → tiş, **Tat.** → tiş, **Uyg.** → tiş, çiş, **Ru.** → zub (KTLS, 1991: 176-177), **Nog.** →” tis, **Blk.** → tiş, **KKlp.** → tis, **Kzk.** → tis, **Kırg.** → tiş, **Tar.** → çiş, **Sag.** → tis, **Alt.** → tiş, **Tel.** → tiş, **Şor** → tiş, **Yak.** → tîs, **Çuv.** → şâl (TDES, 1999: 115), **DLT.** → tiş (Atalay, 1998: 618), **E. Uyg.** → tiş (Kurt, 2017: 51), **Far.** → dëndân, dëndâne, zèrs [diş, azı dişi] (Olgun ve Drağsan, 1967: 160, 235), **Trkm.** → dîş (TDES, 1999: 115), dîş (KTLS, 1991: 177), **Gag.** → diş [diş, akıl dişi] (Baskakov, 1991: 76), **Y. Uyg.** → tiş, çiş, **Kmk.** → tiş, **Krç.-Mlk.** → tiş, **Tat.** → tiş, **Tof.** → diş, **Hak.** → tis (SİGTY, 1997: 228).

DİZ: “Uyluk ile baldırın birleştiği oynaklı yer ve özellikle bunun ön yanı” (TDES, 1999: 115). “**Diz**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → diz, **Az.** → diz, **Bşk.** → tiz, **Özb.** → tizzâ, **Tat.** → tiz, **Uyg.** → tiz, **Ru.** → koleno (KTLS, 1991: 178-179), **Trkm.** → dîz, **KKlp.** → dize, **Nog.** → tiz, **Kzk.** → tize, **Özb.** → tiz, **Tar.** → tiz, **Alt.** → tis, **Şor** → tize, **Kaç.** → tis, **Çuv.** → çër, **OT.** → tiz (TDES, 1999: 115-116), **DoğuT.** → tizâ, **Hak.** → tiz-ek, **Yak.** → tîsâx, tîsürgäs, tobuk, **Blk.** → tobuk, **Moğ.** → tür-ei (TTTSKBS, 2007: 291), **DLT.** → tiz (Atalay, 1998: 628), **E. Uyg.** → tiz (Kurt, 2017: 51), **Sag.** → tis (TDES, 1999: 115), tizenek, tiz-gi (TTTSKBS, 2007: 291), **Krg.** → tize, tiz (TDES, 1999: 115), tomuk ve topuk [diz kapağı kemiği; aşık kemiği] (TDES, 1999: 412), **Tuv.** → diskek (TDES, 1999: 115), dovuk [diz kapağı] (TDES, 1999: 412), **Tel.** → tis [diz], tomk [diz kapağı kemiği] (TDES, 1999: 115, 412), **Gag.** → diz [diz], diz kapaa [diz kapağı] (Baskakov, 1991: 77).

DOKU: “*is.* 1. anat. Bir vücudun veya bir organın yapı öğelerinden birini oluşturan hücreler bütünü, nesiç.” (TDK, 2005: 552). “**Doku**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → doku, **Az.** → tohuma, **Bşk.** → tukıma, **Kzk.** → tokıma, tkan', **Kırg.** → bulçuq, **Özb.** → tokımä, **Tat.** → tukıma, **Trkm.** → dokuma, **Uyg.** → tokuma, **Ru.** → tkan' (KTLS, 1991: 180-181), **Gag.** → doku [doku] (Baskakov, 1991: 77).

DÖL: “*is.* 1. Canlıların üremesi sonucu ortaya çıkan yeni birey veya bireylerin bütünü, zürriyet, nesil” (TDK, 2005: 565). “**Döl**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → döl, **Az.** → döl, **Bşk.** → tül, nâsil, bıvın, **Kırg.** → tukum, töl, **Özb.** → puşt, hâmilä, **Tat.** → tül, nâsil, buın, **Uyg.** → töl, **Ru.** → plod, potomstvo (KTLS, 1991: 186-187), **Alt.** → töl, **Tel.** → töl, **Sag.** → töl, **Tar.** → töl, **Alt.** → töl, **Tel.** → töl, **Kuğ.** → töl, **Sag.** → töl, **Koy.** → töl, **Kaç.** → töl, **Kür.** → töl, **ET.** → töl, **OT.** → töl [(Oğuzca) ‘yavrulama zamanı; yavru’ olarak geçer.] (TDES, 1999: 120), **E. Uyg.** → töl (Kurt, 2017: 51), **Uyg.** → töl, **Çağ.** → töl, **DoğuT.** → töl, **Tar.** → töl, **Oyr.** → töl, **Koyb.** → töl, **TatK.** → tül (TTTSKBS, 2007: 302), **Far.** → rehèm [döl yatağı, rahim], zohdân [rahim, döl yatağı] (Olgun ve Drağsan, 1967: 170, 188), **Y. Uyg.** → anilik [dişi, döl yatağı], balayatku [rahim, döl yatağı] (YUTS, 1995: 13, 29), **Kzk.** → (TDES, 1999:

120), urik (KTLS, 1991: 180-181), **Trkm.** → döl [sperma, atmık] (TDES, 1999: 120), züryât (KTLS, 1991: 187).

DÖŞ: “*is. hlk. 1.* göğüs, bağır: “Bu bana yastık olsun döşlerin güzel.” –Aşık Veysel. **2** ‘kaburga altı’” (TDK, 2005: 570), “**Döş**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Az.** → döş, **TatK.** → tüş, **Trkm.** → döş, **Nog.** → tös, **Bşk.** → tüş, **Kzk.** → tös, **KKlp.** → tös, **Tel.** → tös, **Alt.** → tös, **Küer.** → tös, **Şor** → tös, **Sag.** → tös, **Koy.** → tös, **Özb.** → toş, **Tuv.** → tös, **Karag.** → döiş, töiş, **Yak.** → tüös, **Çuv.** → tüş (TDES, 1999: 122) [Not: “Yeni Diyalektlerin bir bölümünde *döş* (<*tös*) yanında *kökrek* biçimide geçer.” (TDES, 1999: 122)], **Y. Uyg.** → tös [gögüs], **Kmk.** → tös [gögüs], **Krç.-Mlk.** → tös [gögüs], **Tat.** → tüş [gögüs], **Nog.** → mös [gögüs], **Hak.** → tös [gögüs], **Tof.** → döş [gögüs] (SİGTY, 1997: 271-272).

DUDAK: “-ğ*i is. 1.* Ağzın, dişleri örten ve dışarıya doğru az veya çok kıvrılan üst ve alt kenarlarından her biri” (TDK, 2005: 574), “**Dudak**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → dudak, **Bşk.** → iri [zâr], **Özb.** → läb, **Tat.** → irin [lär], **Uyg.** → kalpuk, läv, **Ru.** → gubı (KTLS, 1991: 190-191), **Az.** → dodag, **Trkm.** → dödak, **Y. Uyg.** → totak [kadınlarda dişilik organı], **Kumancada** → totak, tödak, **E. kıpç.** → erin, dodak, **OT.** → erin, **Çağdaş diyalektlerde** → erin, **Eski diyalektlerde** → erin, **Nog.** → erin, **Kzk.** → erin, **KKlp.** → erin, **Blk.** → erin, **Kmk.** → erin, **Krg.** → erin, **Alt.** → erin, **Tel.** → erin, **Kuğ.** → erin, **Şor** → erin, **Soy.** → erin, **Küer.** → erin, **Tuv.** → erin (TDES, 1999: 122), **E. Uyg.** → ärin, irin (Kurt, 2017: 51), **Çağ.** → dudag, **Y. Uyg.** → totak, **Sal.** → tutah (TTTSKBS, 2007: 306), **DLT.** → érin, ir(i)n (dudaklar, ağız) (Atalay, 1998: 189), **Gag.** → dudak [adudak] (Baskakov, 1991: 83). **Çuv.** → tuta [dudak] (TDES, 1999: 122), tota (TTTSKBS, 2007: 306), tuDä (SİGTY, 1997: 226).

DULUK (ŞAKAK): “-ğ*i is. hlk. 1.* Yüz. **2.** Şakak. **3.** Yüzün şakakla çene arasındaki yanı.” (TDK, 2005: 575). “**Duluk (Şakak)**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Yerel ağızlarda** → yanak, zülüf, **Ağızlarda** → duluk [~ tuluk], dulum [~ tulum], dulun [~ tulun], tulup, **Eski Sözlüklerde** → duluğ [~tuluğ], **Trkm.** → duluk, **Kırg.** → tulum [saç örgüsü], **Nog.** → tulım [saç örgüsü], **OT.** → tuluğ [şakak], **Alt.** → tuluğ [saç örgüsü], **Tel.** → tuluğ [saç örgüsü], **Şor** → tuluğ [saç örgüsü], **sag.** → tuluğ [saç örgüsü], **Harezm alanında** → zülüf [şakak], **E. Kıpç.** → tuluğ, **Anadolu’da** → duluk, dulum, dulup (TDES, 1999: 123).

EĞE < EYE: “*is. anat.* Göğüs kafesini oluşturan, arkadan omurgaya, önden de göğüs kemiğine eklenen uzun, yassı ve eğri kemiklerden her biri, kaburga” (TDK, 2005: 604). “**Eğ**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Yerel ağızlarda** → eye, eyeği, **Tuv.** → egi, **OT.** → eyegü, **E. Kıpç.** → eyegü (TDES, 1999: 130) [Not: Yazı dilimizde ve yerel ağızlarda *eğ*’nin yerini *kaburga* almıştır. Çağdaş diyalektlerde de *eyeği*’nin yerine de *kaburga* almıştır.].

EL: “*is. 1. anat.* Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü” (TDK, 2005: 615). “**El**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → el, **Az.** → äl, **Bşk.** → kul, kul suğı, **Kzk.** → kol, **Kırg.** → kol, **Özb.** → қол, **Tat.** → kul, kul çuğı, **Trkm.** → el, **Uyg.** → äl, kol, ruka [kist] (KTLS, 1991: 208-209), **DLT.** → eliğ (Atalay, 1998: 176), **Kzk.** → kol, el (İsmail, s. 38), **Far.** → döst [el, kol] (Olgun ve Draşan, 1967: 154), **Gag.** → el [el] (Baskakov, 1991: 89), **Yak.** → oyoğos, **Tof.** → e:gi, **Çuv.** → ayak (SİGTY, 1997: 275).

ELMACIK KEMİĞİ: “**Elmacık kemiği**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → elmacık [kemiği], **Az.** → almacıg [sümüyü], **Bşk.** → bit almahtı, **Kzk.** → bet süyegi, **Kırg.** → bet sök, **Özb.** → yänäk, **Tat.** → bit alması, **Trkm.** → çekge, sünki, **Uyg.** → mäniz, **Ru.** → skula (KTLS, 1991: 210-211).

ENSE: “*is. anat.* Boynun arkası” (TDK, 2005: 6389). “**Ense**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → ense, **Tat.** → cilkä, **Ru.** → zatılok (KTLS, 218-219), **Eski kaynaklarda** → eñse, **Nog.** → eñse, **KKlp.** → eñse, **TatK.** → iñse [1. ‘omuz’; 2. yer. ‘ense’], **Kumd.** → eñze, **E. Kıpç.** → eñse (TDES, 1999: 136), **Az.** → eñse (TDES, 1999: 136), änsä (TTTSKBS, 2007: 335), boyun ardı (KTLS, 1991: 218), **Özb.** → ensa, (TDES, 1999: 136), ensä, yelkä (TTTSKBS, 2007: 335), **Trkm.** → eñse, (TDES, 1999: 136), yeñse (TTTSKBS, 2007: 335), **Bşk.** → yilkä, **TatK.** → cilkä (TTTSKBS, 2007: 335), **Krg.** → eñse (TDES, 1999: 136), celke (TTTSKBS, 2007: 335), **Kzk.** → eñse (TDES, 1999: 136), jelke (TTTSKBS, 2007: 335), **Uyg.** → yälkä (TTTSKBS, 2007: 335), gärdän (KTLS, 1991: 219), **Tat.** → insä [ense], **Çuv.** → eñse [ense, boyun] (SİGTY, 1997: 237), **Kmk.** → yelke [ense], yeñse [ense], (SİGTY, 1997: 236, 237),

Y. Uyg. → yèlkè [ense, ye], **Krç.-Mlk.** → jelke, celke, [ense], **Tat.** → jilke [ense ve omuzun bir kısmı] (SİGTY, 1997: 236). **Çuv.** → inse [Tatarcadan alınmıştır] (TDES, 1999: 136), çilki [yele] (SİGTY, 1997: 236).

GEĞREK: “-iğ *is. anat.* Kaburganın alt yanında bulunan boşluklardan her biri” (TDK, 2005: 740). “Geğrek” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trkm.** → geyrek (TTTSKBS, 2007: 360), **Ağızlarda** → geyrek [olarak geçer] (TDES, 1999: 151).

GIRTLAK: “-iğ *is. 1. anat.* Soluk borusunun üst bölümü, ümük, imik, hançere” (TDK, 2005: 760). “Gırtlak” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → gırtlak, **Bşk.** → tamak töbö, **Kzk.** → kömey, **Özb.** → hikiläk, **Tat.** → tamak töbi, **Trkm.** → boğaz, **Uyg.** → gekirtäk, **Ru.** → górtan' (KTLS, 1991: 272-273), **Ker.** → kırtlağ, xırtleğ, **Kırg.** → kekirtlek, **Özb.** → hikıldäk, **Uyg.** → gekirtäk, **Az.** → gırtlag (TTTSKBS, 2007: 371), **Far.** → her-her (Olgun ve Draşan, 1967: 136), **Hlk.** → geğirtlek [gırtlak kemiği] (TTTSKBS, 2007: 360), **EAT.** → ünük [gırtlak] (Kantar, 2011: 710), **Gag.** → gırtlak [1. Gırtlak. 2. Adem elması. 3. Yemek borusu] (Baskakov, 1991: 104).

GÖBEK: “-ği *is. 1.* İnsan ve memeli hayvanlarda göbek bağının düşmesinden sonra karnın ortasında bulunan çukurluk” (TDK, 2005: 768). “Göbek” sözcüğünün Türk diyalektlerindeki değişkeleri: **Trk.** → göbek, **Az.** → göbäk, **Bşk.** → kindik, **Kırg.** → kindik, **Uyg.** → kindik, **Ru.** → pupók; pupovina (KTLS, 1991: 275-276). **Çuv.** → kävapa, **Tat.** → kende, **Bşk.** → kende, **Nog.** → kindik, **Kzk.** → kindik, **Blk.** → kindik, **KKlp.** → kindik, **Özb.** → kindik, **Tar.** → kindik, **Y. Uyg.** → kindik, **Alt.** → kindik, **Tel.** → kindik, kin, **Şor** → kindik, **Kaç.** → kindik, **Yakutlar** → kın, **Alt.** → kin, **Sag.** → kin (TDES, 1999: 156), **E. Uyg.** → kindik (Kurt, 2017: 51), **Far.** → náf (Olgun ve Draşan, 1967: 356), **Az.** → göbäk (TDES, 1999: 156), gübek, göbek (TTTSKBS, 2007: 373), **Ker.** → köbek ~ köbeg, **Er.** → çöbeç, **Tuv.** → köbeg, **Çuv.** → këvaBa (TTTSKBS, 2007: 373), **Kırg.** → kindik (TDES, 1999: 156), köböñ (TTTSKBS, 2007: 373), **S. Uyg.** → kende, kindik [göbek çukuru], **Krç.-Mlk.** → kindik [göbek çukuru], **Tuv.** → hindik, **Hak.** → kindik, (SİGTY, 1997: 279-280), **Trkm.** → göbek (TDES, 1999: 156), gö:bek (TTTSKBS, 2007: 373), **Trkm.** → göbek (KTLS, 1991: 277), **EAT.** → göbeg [göbek] (Kantar, 2011: 302), **Gag.** → göbek [1) Göbek. 2) Meyvenin ortası, 3) Nehir içinde küçük ada] (Baskakov, 1991: 105).

GÖĞÜS: “-ğsü *is. 1.* Vücudun boyunla karın arasında bulunan ve kalp, akciğer, vb. organları içine alan bölümü, sine.” (TDK, 2005: 771). Buna “göğüs boşluğu da denir. Omurlar dışında göğüs kemiğinde 25 kemik bulunur. Bunların 12 çifti kaburga, l'i göğüs kemiğidir.” (Semiz, 1990: 39) “Göğüs” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → göbek, **Bşk.** → tüş, **Kzk.** → tös, kevde, kökirek, **Kırg.** → kökürök, **Tat.** → kükräk, tüş, **Uyg.** → köksä, kökräk, **Ru.** → grud'; büst (KTLS, 1991: 278-279), **ET.** → kögüz ~ kögüs, **OT.** → kögüz ~ kögüs, **DoğuT.** → kögüs, **Hak.** → kögis, **Oyr.** → kogus, **Tel.** → kogus, **Leb.** → kogus, **Kırg.** → kökürök, **Az.** → köks, **Kzk.** → kökrek, **Nog.** → kökirek, **TatK.** → kükräk, **Bşk.** → kükräk, **Trkm.** → kökrek, gövüs, **Ker.** → kösk, **Çuv.** → kākār/kikīr (TTTSKBS, 2007: 376-377), **EAT** → gögüs, gögüz (Kantar, 2011: 304), **Gag.** → güüs [göğüs, göğüs kafesi] (Çebotar, 1992: 125), **Hak.** → kögis, (SİGTY, 1997: 272), **Y. Uyg.** → köksü, kökrek, köksä (TTTSKBS, 2007: 376), köküs, kökis (SİGTY, 1997: 272), **Özb.** → kökräk (TTTSKBS, 2007: 376), küks (SİGTY, 1997: 272), **Yak.** → kögüs (TTTSKBS, 2007: 376), kögüs (SİGTY, 1997: 272), **Alt.** → kögüspek (TTTSKBS, 2007: 376), kögüs, köküs, kökse (SİGTY, 1997: 272), **Şor** → kogus (TTTSKBS, 2007: 376), köküs (SİGTY, 1997: 272).

GÖZ: “*is. 1. anat.* Görme organı.” (TDK, 2005: 786). “Göz” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → göz, **Az.** → göz, **Tat.** → küz, **Uyg.** → köz, **Ru.** → glaz; óko (KTLS, 1991: 284-285), **ET.** → köz, **OT.** → köz (TTTSKBS, 2007: 389), **Az.** → göz (Karaca, 2011: 1343), göz bábäyi [göz bebeği], göz gapağı [göz kapağı] (TTTSKBS, 2007: 389), **Trkm.** → göz, (Karaca, 2011: 1343), göreç [göz bebeği], gābak [göz kapağı] (TTTSKBS, 2007: 389), **Tat.** → küz (Karaca, 2011: 1343), küz karası [göz bebeği], küz kabağı [göz kapağı] (TTTSKBS, 2007: 389), **DLT.** → köz (Atalay, 1998: 369), **E. Uyg.** → köz (Kurt, 2017: 51), **Ker.** → göz, **Yak.** → kös, **Çuv.** → kuś, **Bşk.** → küz, küz karahı [göz bebeği], küz kabağı [göz kapağı] (TTTSKBS, 2007: 389), **E. Uyg.** → kabağ, kapağ [göz kapağı], akığ [gözyaşı], karağ [göz bebeği] (Kurt, 2017: 51), **Kzk.** → köz (Karaca, 2011: 1343), karaşık [göz bebeği], kabak [göz kapağı] (TTTSKBS, 2007: 389), **Krg.** → köz (Karaca, 2011: 1343), karek [göz bebeği], köz terisi [göz kapağı] (TTTSKBS, 2007: 389), **Özb.** → köz (Karaca, 2011: 1343), kārāçik [göz bebeği], kāvāk [göz kapağı], kārāçik [göz bebeği] (TTTSKBS, 2007: 389-390), **Y. Uyg.** → köznin karçığı [göz bebeği], köz kapığı [göz kapağı] (TTTSKBS, 2007: 389), **TatK.** → küz karası (TTTSKBS, 2007: 389), **Far.** → èbsèr, āb-e siyāh [göz perdesi], eşk

[gözyaşı], cəfn [göz kapığı], çəşm [göz], dīde, 'eyn, moltəhemə [göz kapağının iç kısmı] (Olgun ve Draşan, 1967: 2, 25, 53, 108, 118, 163, 251, 342), **Eski Anadolu Tü.** → göz (Kantar, 2011: 315), **Gag.** → göz [1. Göz. 2. Bölme, odacık] (Baskakov, 1991: 106), **Y. Uyg.** → köz, **S. Uyg.** → köz, küz, **Kmk.** → göz, **KKlp.** → köz, **Krç.-Mlk.** → ginci [gözbebeği], **Alt.** → köz, **Tuv.** → kös (SİGTY, 1997: 209).

İNCİK: “Bacağın diz kapağından topuğa kadar olan bölümü”. ‘Diz’, ‘ayak bileği’, ‘baldır’ veya ‘kaval kemiği’ olarak da kullanılır. (TDES, 1999: 191). “**İncik**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Eski kaynaklarda** → incük, **Trkm.** → *incik* [1. ‘ayağın topuk ile baldır arasındaki bölümü’; 2. ‘ayağın topuk ile diz arasındaki kalın kemik’], **Blk.** → *inçik* [incik] (TDES, 1999: 191).

KABURGA: “kaburga ‘eğe kemiği’ (TDES, 1999: 199). “**Kaburga**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trkm.** → gapırğa, **Bşk.** → kabırğa, (TDES, 1999: 199), kabırğa (TTTSKBS, 2007: 449), **KKlp.** → kabırtka [“t” ünsüzü sonradan türemiştir.], kawırtka, **Alt.** → kabırğa, **Tel.** → kabırğa, **Şor** → kabırğa, **Sag.** → kabırğa, **Moğ.** → qabırğa, qabisun **Tac.** → qaburya [Özbekçeden alınmıştır.], **Trk.** → kaburğa, eğe (TDES, 1999: 199), **Kmk.** → kaburğa, **Blk.** → kabırğa, **Krç.** → kabırğa, **Uyg.** → kovurğa, **Yak.** → h,abarga, h,abırğa, **TatK.** → kabırğa, **Hak.** → h,abırğa, **Tac.** → kaburğa (TTTSKBS, 2007: 449), **Çağ.** → eyegu, kaburğa (TTTSKBS, 2007: 350, 449), **Tuv.** → egi (TTTSKBS, 2007: 350), **Kzk.** → kabırğa (TDES, 1999: 199), kabırğa (TTTSKBS, 2007: 350, 449), **Krg.** → kabırğa (TDES, 1999: 199), kabırğa (TTTSKBS, 2007: 449), **Özb.** → kovurğa (TDES, 1999: 199), kâvurğa (TTTSKBS, 2007: 449), **Far.** → dènde [kaburğa kemiği] (Olgun ve Draşan, 1967: 160).

KALÇA: “Vücudun bacakla böğür arasındaki iki yana doğru çıkıntılı bölümü” (TDES, 1999: 202). “**Kalça**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Anadolu Ağzlarında** → oma (< homa) da [kalça kemiği, uyluk kemiği] olarak kullanılır. **Azerî alanında** kalçaya omba < omma < oma) adı verilir. (TDES, 1999: 202), **E. Uyg.** → yan (Kurt, 2017: 51), **Far.** → vèrək [kalça kemiği, kış kemiği] (Olgun ve Draşan, 1967: 373), **Y. Uyg.** → bikin, bekin, **Özb.** → bikin, **Krç.-Mlk.** → bığın [karın], **Bşk.** → bığım, **Tat.** → bığın, **Kırg.** → mıkın, **Kzk.** → mıkın, **Alt.** → bıkın, mıkın, beken, **Hak.** → pıhtı, **Tuv.** → bığın (SİGTY, 1997: 280).

KALP (YÜREK): “-bi (I) *is. kalb. anat.* 1. Göğüs boşluğunda, iki akciğer arasında, vücudun her yanından gelen kanı akciğerlere ve oradan gelen temiz kanı da vücuda dağıtan organ, yürek.” (TDK, 2005: 1049). “**Kalp (Yürek)**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **DLT.** → yürek (Atalay, 1998: 825), **E. Uyg.** → köngül, yüräk (Kurt, 2017: 51), **Far.** → del (Olgun ve Draşan, 1967: 157), **Az.** → ürek, **Krç.** → cürek, **Blk.** → zürek, **KKrg.** → yürök, **Oyr.** → yürök, **Bar.** → yürök (TTTSKBS, 2007: 993), **ET.** → yürek(g), **OT.** → yürek(g), **E. Kıpç.** → yürek, **Çağ.** → yürek, **Trkm.** → yürek, **Özb.** → yüräk, **Alt.** → yürök, **Küer.** → yürök, **Tel.** → yürök, **Kuğ.** → yürök, **Çuv.** → çère, **Şor** → çürek, **Sag.** → çürek, **Kzk.** → jürek, jürük, **KKlp.** → jürek, **Ker.** → üreg, ürek (TTTSKBS, 2007: 1194), **Uyg.** → yüräk, jüräk (TTTSKBS, 2007: 993, 1194), **Yak.** → süräh (TTTSKBS, 2007: 993), süräh (TDES, 1999: 462), süräh (SİGTY, 1997: 276), **EAT.** → yüreg [yürek] (Kantar, 2011: 802), **Gag.** → kalp [kalp], ürek [yürek, kalp] (Baskakov, 1991: 130, 251), **Y. Uyg.** → yüräk, **Özb.** → yüräk, **S. Uyg.** → yörek, **Kmk.** → yürek, **Tat.** → yüräk, **Bşk.** → yüräk, **Tuv.** → çürek (SİGTY, 1997: 276), **Kırg.** → cürök (TTTSKBS, 2007: 1194), jürök, (SİGTY, 1997: 276).

KAN: “*is.* 1. Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı” (TDK, 2005: 1056). “**Kan**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Az.** → ğan, **Eski Çuv.** → kân, **Çuv.** → yun (TTTSKBS, 2007: 457), **Kzk.** → qan (İsmail, s. 74), **Far.** → hün (Olgun ve Draşan, 1967: 146), **Trkm.** → ğan (TTTSKBS, 2007: 457), kân (TDES, 1999: 205), **Yak.** → h,ân (TTTSKBS, 2007: 457), xân (TDES, 1999: 205), **OT.** → kân, **E. Kıpç.** → kân (TDES, 1999: 205). [Not: Eski Türkedden beri kullanılır.], **Gag.** → kan [kan] (Baskakov, 1991: 131).

KARACA: “*is. anat.* Üst kol” (TDK, 2005: 1075). “**Karaca**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Eski kaynaklarda** → karıca [kolun dirsek ile omuz arasındaki bölümü], **OT.** → karı [kolun dirsek ile omuz arasındaki kısmı; eski bir ölçü], **Alt.** → karı [kolun üst bölümü], **Kırg.** → karı [kolun dirsek ile omuz arasındaki bölümü; omuz], **Tel.** → karı [kolun üst bölümü], **Trkm.** → garı [koyun ve keçi gibi hayvanların dizinden tırnağına kadar olan bölümü, incik] (TDES, 1999: 210).

KARACIĞER: “*is. anat.* Karın boşluğunun sağında, bulunan, öd salgılayan, şeker depolayan, iri, açık kahverengi organ” (TDK, 2005: 1075-1076). “**Karacığer**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Kzk.** → *bawır* (İsmail, s. 75), **Far.** → *cegër-siyār* (Olgun ve Draşan, 1967: 108), **Nog.** → *bavır*, **Trkm.** → *bağır*, **TatK.** → *baur*, **Kırg.** → *bör*, **Şor** → *pağır*, *pār*, **Alt.** → *pūr*, **Tel.** → *pūr*, **Sag.** → *pār*, **ET.** → *bağır* (TDES, 1999: 72).

KARIN: “*-rını is. 1.* İnsan ve hayvanlarda gövdenin kaburga kenarlarından kasıklara kadar olan ön bölgesi” (TDK, 2005: 1087). “**Karın**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trkm.** → *garın* [mide, karın, göbek, döl yatağı, rahim] (TDES, 1999: 213), *ğarın* (TTTSKBS, 2007: 469), **TatK.** → *karın*, **Bşk.** → *karın*, **Nog.** → *karın*, **Kzk.** → *karın*, (TDES, 1999: 213), *qarın* (Karaca, 211: 1343), **KKlp.** → *karın*, **Kırg.** → *karın* (TDES, 1999: 213), *qarın* (Karaca, 2011: 1343), **Alt.** → *karın*, **Tel.** → *karın*, **Şor** → *karın*, **Sag.** → *karın*, **Koy.** → *karın*, **Kaç.** → *karın*, **Küer.** → *karın* (TDES, 1999: 213), **Az.** → *ğarın* (Karaca, 211: 1343), **ET.** → *karın*, **OT.** → *karın*, **E. Kıpç.** → *karın* (TDES, 1999: 214), **E. Uyg.** → *qarın* (Kurt, 2017: 51), **EAT.** → *karın* [mide] (Kantar, 2011: 424), **Özb.** → *korin*, (TDES, 1999: 213), *karin* (SİGTY, 1997: 277), **Tat.** → *qarın* (Karaca, 211: 1343), *karın* (SİGTY, 1997: 277), **Çuv.** → *xırām* (TDES, 1999: 213), *hırām* (SİGTY, 1997: 277), **Yak.** → *xarın* (TDES, 1999: 213), **Yak.** → *harın* (SİGTY, 1997: 277), **S. Uyg.** → *karın*, **Kmk.** → *karın*, **Krç.-Mlk.** → *karın* (SİGTY, 1997: 277), **Hak.** → *xırın* (TDES, 1999: 213), *harın* (SİGTY, 1997: 277), **Tuv.** → *xırın* (TDES, 1999: 213), *hırın* (SİGTY, 1997: 277), **Tof.** → *hırın* (SİGTY, 1997: 277), *hırın* (TDES, 1999: 213).

KASIK: “**Kasık**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Az.** → *gasıg*, **TatK.** → *kasık*, **Trkm.** → *gäsık*, **Bşk.** → *kasık* (Ercilasun, 1991: 447).

KAŞ: “*is. anat. 1.* Gözlerinin üzerinde kemerli birer çizgi oluşturan kısa kıllar” (TDK, 2005: 1100). “**Kaş**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **E. Uyg.** → *qas*, *qaş* (Kurt, 2017: 51), **Kzk.** → *qas* (İsmail, s. 77), **Trkm.** → *ğaş*, **Har.** → *kās*, **Tar.** → *qaş*, **Y. Uyg.** → *qaş*, **Hıç.** → *kāaş* (TTTSKBS, 2007: 473), **Özb.** → *koş*, **Krç.-Mlk.** → *qaş*, **Tat.** → *qaş*, **Bşk.** → *qaş*, **Kırg.** → *qaş*, **Nog.** → *qaş*, **KKlp.** → *qaş*, **Alt.** → *qaş*, **Şor** → *k:aş*, **Hak.** → *has*, **Tof.** → *haş*, **Çuv.** → *huş* (SİGTY, 1997: 212), **Yak.** → *xās* (TTTSKBS, 2007: 473), *ha:s* (SİGTY, 1997: 212).

KEBZE: “*is hlk.* Kürek kemiği” (TDK, 2005: 1125). **Kebze**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: “**Kebze**” sözcüğünün Türk diyalektlerindeki değişkeleri: **Az.** → *gəbzə*, **Trkm.** → *kebze*, **Kzk.** → *kebze*, *köüzö*, [diyalektlerde kürek kemiğine “yağrın” adı verilir.] (TDES, 1999: 225), **Moğ.** → *dalı* [kürek kemiği] (TTTSKBS, 2007: 261), **Kzk.** → *cawırın* [kürek kemiği] (İsmail, s. 95).

KEMİK: “*-ği is. anat. 1.* İnsanın ve omurgalı hayvanların çatisını oluşturan türlü biçimindeki sert organların genel adı” (TDK, 2005: 1133). “**Kemik**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → *uca* [metin] (TTTSKBS, 2007: 953), **Ma.** → *kemük*, **Osm.** → *kemik*, *gemik*, **Krm.** → *kemik*, **Tel.** → *kemik*, **Bar.** → *kemük*, **Doğu Tü.** → *gevik*, **Uyg.** → *süyäk*, *sönäk*, **Bşk.** → *höyäk*, **Moğ.** → *kemi*, **Man.** → *kemin* (TTTSKBS, 2007: 495), **Özb.** → *süyäk*, **Kırg.** → *sök*, **Tat.** → *söyek* (Karaca, 2011: 1343), **E. Uyg.** → *söngük*, *süngük* (Kurt, 2017: 51), **Trkm.** → *sünk* (TTTSKBS, 2007: 495), *sünk*, (Gökçür, 2015: 150), *sünk* (TTTSKBS, 2007: 820), *uca* [kuyruk sokumu kemiği] (TTTSKBS, 2007: 953), **Çağ.** → *süyek*, **Osm.** → *sömük*, *söyük*, **Ker.** → *sümüg*, *sümük*, *sümig*, *sümik*, **KarT.** → *süwek*, *süwäk*, **Er.** → *sümüç*, **Miş.** → *süwäk*, **Çuv.** → *şəmә/şənә*, *şmθ*, **Yak.** → *uñuox/umuox*, **Krç.** → *süyek*, **Blk.** → *süyek*, **Kmk.** → *süyek* (TTTSKBS, 2007: 820), **Kzk.** → *süyek*, *sök*, *süyök* (TTTSKBS, 2007: 495, 820), **E. Uyg.** → *ilik* [ilik, kemik], **Far.** → *osteħān* (Olgun ve Draşan, 1967: 21). **Az.** → *sümük*, *sömük* (TTTSKBS, 2007: 820), **TatK.** → *söyäk*, *söyäk* (TTTSKBS, 2007: 495, 820), **Gag.** → *kemik* [kemik] (Baskakov, 1991: 143), *kemik* (Çebotar, 1992: 263), **Oyr.** → *kemik*, *sö:k* (TTTSKBS, 2007: 495, 820). **ET.** → *süngük(g)*, *uç* [kuyruk sokumu kemiği] (TTTSKBS, 2007: 820, 953), **OT.** → *süngük(g)*, *uç* [kuruk sokumu kemiği] (TTTSKBS, 2007: 820, 953), **Moğ.** → *uğuça* [kuyruk sokumu, arka, kıpç] (TTTSKBS, 2007: 1187), **Nog.** → *süyek*, **KKlp.** → *süyek*, **Tuv.** → *sök*, **Hak.** → *sök*, **Alt.** → *sök*, *sög*, **Yak.** → *sök*, **Çuv.** → *şämäm*, *şäm*, **Tof.** → *sök* (SİGTY, 1997: 261).

KIL: “*is. 1.* Bazı hayvanların derisinde, insan vücudunun belli yerlerinde çıkan ipliksi uzantı” (TDK, 2005: 1151). “**Kıl**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trkm.** → *gıl*, **Nog.** → *kıl*, **Kırg.** → *kıl*, **TatK.** → *kıl*, **Alt.** → *kıl*, **Tel.** → *kıl*, **Şor** → *kıl*, **Sag.** → *kıl*, **Yak.** → *kıl*, **OT.** → *kıl*, **E. Kıpç.** → *kıl*, **Moğ.** → *kilğasun* (TDES, 1999: 236), **Kzk.** → *kıl* (TDES, 1999: 236), *qıl* (İsmail, s. 82), **Far.** → *şè'r* [tüy, kıl] (Olgun ve Draşan, 1967: 220), **Bşk.** → *kıl*, *säs*, **Kzk.** → *kıl*, **Özb.** → *kıl*, **Uyg.** → *kıl*, **Az.** → *gıl*, **TatK.** →

çaç, **Moğ.** → kil-ga-sun, **Kore** → kkıl, **Fin.** → kalki (TTTSKBS, 2007: 506-507), [Not: Eski çağlardan başlayarak kullanıldığı bilinmektedir.], **EAT.** → kıl [saç teli] (Kantar, 2011: 447), **Gag.** → kıl [kıl] (Baskakov, 1991: 145), **Hak.** → hıl (SİGTY, 1997: 196). **Çuv.** → xələx [Sonundaki -x küçültme ekidir] (TDES, 1999: 236), hələh (SİGTY, 1997: 196).

KİRPİK: “-ği is. 1. Göz kapağının kenarındaki kıllar veya bu kıllardan herbiri” (TDK, 2005: 1187). “**Kirpik**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Az.** → kirpik, **Bşk.** → kirpik, **Kzk.** → kirpik, **Krg.** → kirpik, **Trkm.** → kirpik, **Uyg.** → kirpik, **Tel.** → kirbik, **Blk.** → kirfik, **S. Uyg.** → kirmik, kermik, **TatK.** → kirtik, **Özb.** → kiprik, **Ker.** → kiprik, kíprik, **Han.** → kıprik, **Kif.** → kıprik, **Hts.** → kerpik, **Er.** → çipriç (TTTSKBS, 2007: 527), **E. Uyg.** → kirpik (Kurt, 2017: 51), **Gag.** → kirpik [kirpik] (Baskakov, 1991: 152), **Y. Uyg.** → kirmik, kirmik, **Karay.** → kirpik, **Kmk.** → kirpik, **Tat.** → kirfik, **Nog.** → kirpik, **KKlp.** → kirpik, **Alt.** → kirpik, **Tuv.** → kirbik, **Hak.** → kirbik, (SİGTY, 1997: 213), **Çuv.** → h,ËrËËk (TTTSKBS, 2007: 527), hărpăh (SİGTY, 1997: 213).

KOL: “Omuz eklemi ile dirsek eklemi arasında kalan vücut parçasına kol denir.” (Semiz, 1990: 43) “**Kol**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **ET. (Uyg.)** → qool, **OT.** → qol (**DLT**) < * qol, **Kaş.** → kül, **Kzk.** → kol, **Kırg.** → kol, **Özb.** → kol, **Uyg.** → kol, **Bşk.** → kul, **TatK.** → kul, **Az.** → gol, **Trkm.** → gol (TTTSKBS, 2007: 534), **Far.** → bāzū, bāhū, ’ezod [kol, pazı] (Olgun ve Draşan, 1967: 44, 46, 246), **Gag.** → kol [1. Kol. 2. Dal.] (Baskakov, 1991: 161), **Y. Uyg.** → kol, **S. Uyg.** → kul, kol, **Kmk.** → kol, **Krç-Mlk.** → kol, **Tat.** → kol, kul, **Nog.** → kol, **KKlp.** → kol, **Alt.** → kol, **Tuv.** → hol, kol, **Şor** → kol, **Hak.** → hol, **Yak.** → hol, **Tof.** → kol, **Çuv.** → hul (SİGTY, 1997: 244).

KOLTUK: “-ğu is. 1. Omuz başının altında, kolun gövde ile birleştiği yer” (TDK, 2005: 1202). “**Koltuk**” sözcüğünün Türk diyalektlerindeki değişkeleri: **Kırg.** → koltuk, **Özb.** → koltuk, **Uyg.** → koltuk, **Az.** → koltık, göltüg, **Kzk.** → koltık, **TatK.** → koltık, **Y. Uyg.** → koltok, **Trkm.** → göltuk (TTTSKBS, 2007: 536), **E. Uyg.** → qolbiç [koltukaltı] (Kurt, 2017: 51), **Gag.** → koltuk [1] koltuk. 2) Mobilya olarak koltuk. 3) Körfez, koy] (Baskakov, 1991: 161).

KULAK: “-ğı is. 1. anat. Kulak ‘başın her iki yanında bulunan işitme organı’” (TDK, 2005: 1248). “**Kulak**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Az.** → gulag, **Trkm.** → gulak, **TatK.** → kolak, **Bşk.** → kolak, **Nog.** → kulak, **KKlp.** → kulak, **Krg.** → kulak, **Sart.** → kulak, **Tar.** → kulak, **Alt.** → kulak, **Tel.** → kulak, **Kuğ.** → kulak, **Şor** → kulak, **Sag.** → kulak, **Koy.** → kulak, **Kaç.** → kulak, **Küer.** → kulak, **Hak.** → xulax, **Tuv.** → kulak, **ET.** → kulgak, kulkak, **OT.** → kulak, **E. Kıpç.** → kulağ, kulak (TDES, 1999: 264), **DLT.** → kulkak, kulkak, kulak (Atalay, 1998: 376), **E. Uyg.** → hūlgak, qulaq qolğaq, qulğaq, qolğaq, qulğaq, qulğaq (Kurt, 2017: 51), **Kzk.** → kulak (TDES, 1999: 264), qulaq (İsmail, s. 91), **Uyg.** → kulak, **Koyb.** → kulak, **Özb.** → kulak, **Bşk.** → kolak, **Az.** → gūlag, **Moğ.** → kulku, **Hak.** → hulhu, **Çuv.** → xĖlxa/xălxa, xolga (TTTSKBS, 2007: 565), **Far.** → gūş (Olgun ve Draşan, 1967: 293), **Yak.** → kulgāx (TDES, 1999: 264), kulgāh (TTTSKBS, 2007: 565), **Gag.** → kulak (Çebotar, 1992: 293), **Y. Uyg.** → kulak, **S. Uyg.** → kulak, **Kmk.** → kulak, **Tat.** → kulak (SİGTY, 1997: 204-205).

OMURGA: “is. (omu'rga) 1. Birbirleriyle eklemlediklerinde kafatasından kuyruk sokumuna kadar uzanan bir kemik eksen oluşturan omurların bütünü, bel kemiği.” (TDK, 2005: 1501). “**Omurga**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Eski kaynaklarda** → orņurg, **Nog.** → omırtka, **Kzk.** → omırtka, **KKlp.** → omırtka, omırtka süyek, **Krg.** → omırtka, **Alt.** → omırtka, **Şor** → örtka, **Soy.** → orņarga, **Tuv.** → orņa söğü, **Yak.** → uorņa (TDES, 1999: 307), **Kzk.** → omırtqa (İsmail, s. 123), **ET.** → oğurqa, **Çağ.** → orņurqa, omırtka, **Bar.** → omırtka, **Osm.** → orņurğa, **Bşk.** → umırtka, **TatK.** → umırtka, **Hak.** → omırtxa, omırtxa, orxa, **Kırg.** → omırtqa, **Özb.** → umırtka, **Tar.** → omutka, **Küer.** → omurga, **Soy.** → orņarga, orņa, **Uyg.** → oğurqa (TTTSKBS, 2007: 623-624), **Az.** → onurga (TDES, 1999: 307), onurğa (TTTSKBS, 2007: 624), **Tel.** → omırtka (TDES, 1999: 307), omırtqa (TTTSKBS, 2007: 624), **Trkm.** → orņurga (TDES, 1999: 307), orņurğa (TTTSKBS, 2007: 624), **Far.** → solb [omurga, belkemiği] (Olgun ve Draşan, 1967: 233),

OMURİLİK: “-ği is. anat. Omurga içinde bulunan kanal boyunca uzanan, boz madde ve ak maddeden oluşan sinir dokus, murdar ilik.” (TDK, 2005: 1501). “**Omurilik**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Kzk.** → culn (İsmail, s. 123).

OMUZ: “-mzu, -uzu is. anat. Boynun iki yanında, kolların gövdeye bağlandığı bölüm.” (TDK, 2005: 1501). “**Omuz**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **E. Uyg.** → ängin, qar, yara (Kurt, 2017: 51),

Y. Uyg. → murä, **Trkm.** → omuz, omurdan, çigin, **Az.** → omuz, çiyin, **Özb.** → omiz, yelkä, **Bşk.** → kulbaş, inbaş, yavrın, yilka, **TatK.** → kulbaş, inbaş, cilkä, **Kırg.** → iyin (TTTSKBS, 2007: 624), **Far.** → dūş [Omuz, duş] (Olgun ve Draşan, 1967: 161), **Kzk.** → ıyık (İsmail, s. 123), ıyık (TTTSKBS, 2007: 624), **Gag.** → omuz (Baskakov, 1991: 186).

ÖD: “Karaciğerin salgıladığı sarı renkte acı sıvı safra” (TTTSKBS, 2007: 647), “Öd” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Az.** → öd, **Kzk.** → öt, **Kırg.** → öt, **Özb.** → öt, **Trkm.** → ö:t, **Bşk.** → üt, **TatK.** → üt, **Yak.** → üös, **S. Uyg.** → yöt (TTTSKBS, 2007: 647), **Eski Anadolu Tü.** → öd [öd, safra kesesi, 2. Edep] (Kantar, 2011: 547).

ÖPKE : “Akciğer ve Karaciğer” (TTTSKBS, 2007: 665). “Öpke” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trk.** → akciğer, **Az.** → ağciyär, **Bşk.** → üpkä, **Kzk.** → ökpe, **Özb.** → öpkä, **Tat.** → üpkä, **Trkm.** → öyken, **Uyg.** → öpkä, **Ru.** → lögkiye (KTLS, 1991: 10-11), **Nog.** → öpke, **KKlp.** → ökpe, **Kırg.** → öpkö [>ökpe], **Alt.** → ökpö, [Not: Bugünkü Türkçede bu isim << öfke >> olarak kullanılır.] (TDES, 1999: 72), **Tat.** → açu/üpké, **Kzk.** → aşuv/kér/kahar, **Uyg.** → üpké/rénciş (Ercilasun, 1991: 672-673).

PARMAK: “-ğı is. 1. anat. İnsanda ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan, boğumlu, oynak, uzunca organların her biri” (TDK, 2005: 1577). “Parmak” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Az.** → barmag, **Bşk.** → barmak, **Kzk.** → barmak, **TatK.** → barmak, **Trkm.** → barmak, **Uyg.** → barmak, **Blk.** → barmak, **KKlp.** → barmak, **Nog.** → barmak, **Kırg.** → barmak, manca, **Tel.** → parmak, **Küer.** → mermek [baş parmak], **Çuv.** → pürne, **Far.** → pençe, **Hak.** → ergek, **Tuv.** → ergek, **Kzk.** → savsak (TTTSKBS, 2007: 687), **DLT.** → ernek~ernek (Atalay, 1998: 191), **Far.** → esbè’, ènämél [parmal uçları], hënsér [serçe parmak, küçük parmak] (Olgun ve Draşan, 1967: 34, 142), **ET.** → ernek, **OT.** → ernek [ernek] (TDES, 1999: 325), **Gag.** → parmak [1. Parmak. 2. Tekerlek parmağı. 3. Teknik anlamlarda parmak] (Çebotar, 1992: 362), **Kmk** → barmak, **Y. Uyg.** → barmak, **Krç.-Mlk.** → barmak, **Nog.** → barmak, **Tat.** → barmak, barnak, marmak, barmak (SİGTY, 1997: 254), **Özb.** → barmāk (TTTSKBS, 2007: 687), **Özb.** → barmak, barmok, barmo’ (SİGTY, 1997: 254).

SAÇ: “is. Baş derisini kaplayan kıllar” (TDK, 2005: 1673). “Saç” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Az.** → saç, **Çağ.** → saç, **EAT.** → saç, **Trkm.** → saç, **Özb.** → sâç, **Uyg.** → saç, **Sag.** → sas, **Hak.** → sas, **Koyb.** → sas, **Bşk.** → säs, **Kzk.** → şaş, **Şor** → şaş, **Nog.** → şaş, **Tar.** → çaç, **Kırg.** → çaç, **Uyg.** → çaç, **TatK.** → çäç, **Kzl.** → yaç, **Yak.** → as, **Çuv.** → şüs, **ET.** → saç, **OT.** → saç (TTTSKBS, 2007: 709), **DLT.** → saç (Atalay, 1998: 477), **Kzk.** → şaş (İsmail, s. 140). **KKlp.** → tük [saç, tüy, kuş tüyü], **Tat.** → tük [yün, saçtaki tüy, kuşların küçük tüyleri], t’uk [yün, tüy], **Tof.** → dük (SİGTY, 1997: 197-198), [Not: Eski çağlardan başlayarak kullanılır].

SAKAK: “-ğı is. “Çene altı” (TDK, 2005: 1684). “Sagak” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **OT.** → şağak, **Eski Kıpç.** → sağak, **Kzk.** → sağak, **Kırg.** → sağak [1. çene altı, 2. (hayvanlarda) dös bağı; 3. küpeleri birbirine bağlayan gümüş zincir; 4. başlığın çene altından bağlanan bağı], **Trkm.** → sakak [çene, çene kayışı, başlıkta çene altından geçirilerek bağlanan bağı] (TTTSKBS, 2007: 717).

SAKAL: “Sakal” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Oyr.** → sagal, sāl, **Az.** → sağgal, **Kırg.** → sakal, **Kzk.** → sakal, **TatK.** → sakal, **Uyg.** → sakal, **Blk.** → sakal, **Nog.** → sakal, **Özb.** → sākāl, **Hlç.** → saşkil, **Soy.** → sal, **Ker.** → seşşel, **Çuv.** → suxal, suGal, **Bşk.** → hakal, **Moğ.** → saşal (TTTSKBS, 2007: 717), **DLT.** → sakal (Atalay, 1998: 483), **E. Uyg.** → sakal (Kurt, 2017: 51), **Kzk.** → saşal (İsmail, s. 141), **Trkm.** → sakal, sakğal (TTTSKBS, 2007: 717), sagkal (TDES, 1999: 350), **Tel.** → sagal (TTTSKBS, 2007: 717), saşal (TDES, 1999: 350), **Alt.** → saşal, **Sag.** → saşal, **Kumanca** → sakal, **Kıpç.** → sakal, **OT.** → sakal, **Hak.** → saşal (TDES, 1999: 350), **DLT.** → sakal (Atalay, 1998: 483), **Gag.** → sakal [sakal] (Baskakov, 1991: 206)

SERE: “is. hlk. Açık duran başparmağın ucundan işaret parmağının ucuna kadar olan uzaklık, sele” (TDK, 2005: 1733). “Sere” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trkm.** → sere, **Kırg.** → sere, **Kzk.** → sere (TTTSKBS, 2007: 755),

SIRT: “is. 1. anat. Omurgalı veya Omurgasız hayvanlarda boyundan kuyruk sokumuna kadar uzanan üst bölüm” (TDK, 2005: 1759). “Sirt” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Gag.** → sirt [1. Sirt, omuz arkası. 2. Dağın sırtı] (Çebotar, 1992: 219), “Sirt” sözcüğünün Türk diyalektlerindeki değişkeleri: **Trkm.** → sirt [1. ‘arka, sirt’; 2. ‘dağ sırtı’], **Alt.** → sirt [arka, sirt], **Sag.** → sirt [arka, sirt], **Nog.** → sirt [dış yan; arka yan], **Kırg.** → sirt [1. ‘dış yan; arka’, 2. ‘taşra’; 3. ‘arka, sirt, dövdü’; 4. ‘dağ sırtı’], **OT.** → sirt [kil,

kalın kıl], **Tuv.** → sirt [1. ‘dağ sırtı’; 2. ‘sirt, arka’], **Kzk.** → [1. ‘dış yan; 2. ‘tepe’] (TDES, 1999: 366), **Özb.** → sirt, **Kmk.** → sirt, **Tat.** → sirt, **Kırg.** → sırt, **Tuv.** → sirt, **Hak.** → sirt, **Çuv.** → şart (SİGTY, 1997: 268).

SİNİR: “*is. anat. 1.* Duyu ve hareket uyarılarını beyinden organlara, organlardan beyne ileten beyazımsı teller ve bu tellerin oluşturduğu demet” (TDK, 2005: 1773). “**Sinir**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Az.** → sinir, damar, **Trkm.** → siñir [sinir; damar], damar, **Kırg.** → siñir, **Blk.** → siñir, **Kzk.** → siñir, **Nog.** → siñir, taramıs, **KKlp.** → siñir, taramıs, **TatK.** → siñir, **Alt.** → siñir, **Tel.** → siñir, **Yak.** → iñir, **Çuv.** → şänär, **Eski Çağlarda** → siñir, **OT.** → siñir, **Kıpç.** → siñir, **Kumanca** → siñir (TDES, 1999: 369), **E. Uyg.** → singir (Kurt, 2017: 51), **Gag.** → sinir [sinir] (Baskakov, 1991: 218).

SOLUK: “-ğü (I) *is. 1.* Akciğerlere çekilen, akciğerlerden atılan hava veya ciğerlere hava alıp verme, nefes.” (TDK, 2005: 1788). “**Soluk**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Az.** → soluğ, **TatK.** → solış, **Bşk.** → huliş (TTTSKBS, 2007: 797), **Gag.** → soluk [hava] (Baskakov, 1991: 221).

TER: “*is.* Derinin gözeneklerinden sızan, kendine özgü bir kokusu olan, yapışkan, renksiz, tuzlu sıvı” (TDK, 2005: 1956). “**Ter**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trkm.** → der, **TatK.** → tir, **Nog.** → ter, **Kırg.** → ter, **Özb.** → ter, **KKlp.** → ter, **Küer.** → ter, **Şor** → ter, **Kuğ.** → ter, **Tel.** → ter, **Alt.** → ter, **Tuv.** → der, **Çuv.** → tar, **Kzk.** → ter, **Uyg.** → ter, **OT.** → tēr, **Eski Kıpç.** → ter (TDES, 1999: 403).

TIRNAK: “-ğü *is. 1. anat.* İnsanda ve birçok omurgalı hayvanda parmak uçlarının dış bölümünü örten boynuzsu tabaka” (TDK, 2005: 1979). “**Tırnak**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trkm.** → dırnak, **Özb.** → tırnāk, **Krg.** → tırmak, **Tat.** → tırnağ (Karaca, 2011: 1343), **E. Uyg.** → tırnağ, tırnğak, tırangak, tıngraq (Kurt, 2017: 51), **Kzk.** → tırnağ, (Kurt, 2017: 51), tırnaq (İsmail, s. 175), tırnak (TDES, 1999: 407), **Far.** → zerf (Olgun ve Draşan, 1967: 241), **Az.** → dırnağ (Karaca, 2011: 1343), dırnak (TDES, 1999: 407), **TatK.** → tırnak, **Nog.** → tırnak, **Özb.** → tırnok, **KKlp.** → tırnak, **Say.** → tırgak, **Koy.** → tırgak, **Kaç.** → tırgak, **Küer.** → tırgak, **Kuğ.** → tırbak, **Şor** → tırbak, **Sag.** → tırbak, **Tuv.** → dırbak, dırgak, **Çuv.** → çerne, **OT.** → tırnak, **E. Kıpç.** → dırgak [dırnak?] tırnak (TDES, 1999: 407), **Gag.** → tırnak [tırnak] (Baskakov, 1991: 243), **Şor** → tırgak, tırbak, **Hak.** → tırgah, tırbak, **Yak.** → tıırnah, **Tof.** → dırgak, dırbak (SİGTY, 1997: 258).

TOPUK: “-ğü *is. anat. 1.* ayağın yuvarlakça olan alt bölümü” (TDK, 2005: 1996). “**Topuk**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **E. Uyg.** → *tobıq* (Kurt, 2017: 51), **Az.** → topux, **TatK.** → tubık [aşık], **KKlp.** → tobık, **Alt.** → tomuk, **Tel.** → tomuk, **Sag.** → tobık, **Kaç.** → tobık (TDES, 1999: 412), **Gag.** → topuk [topuk] (Baskakov, 1991: 245), **Özb.** → tupik, **Y. Uyg.** → topuk, tobuk, **Kmk** → tobuk, **S. Uyg.** → to:k, **Krç.-Mlk.** → tobuk, **Tat.** → tubuk, **Bşk.** → tubuk, **Kzk.** → tobık, **Kırg.** → topuk, tomuk, **Nog.** → tobık, **Alt.** → topuk, tomuk, **KKlp.** → tobık, **Tuv.** → dovuk, **Yak.** → tobuk, **Hak.** → tomih (SİGTY, 1997: 286).

UYLUK: “-ğü *is. anat.* Kalçadan dize kadar olan bacak bölümü” (TDK, 2005: 2045). “**Uyluk**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Trkm.** → omaca (uyluk kemiği, kol kemiği) (Gökçür, 2015: 148), **ET.** → odluk [kol kemiğinin kalın yeri] udluğ (TTTSKBS, 2007: 641, 979), odluk (TDES, 1999: 426), **Trkm.** → uyluk, uvluk, **Şor.** → ustuk [diz], **OT.** → udluğ (TTTSKBS, 2007: 979), odluk [kol kemiğinin kalın yeri] (TDES, 1999: 426), **Y. Uyg.** → yuta (TTTSKBS, 2007: 979), utuk (SİGTY, 1997: 282), **Yak.** → uluk (TTTSKBS, 2007: 979), ulluk (SİGTY, 1997: 282), **Hak.** → ustuh (SİGTY, 1997: 282).

VÜCUT: “-du *is. (vücu:t) Ar. vucūd 1.* İnsan veya hayvan gövdesi, beden.” (TDK, 2005: 1099). “**Vücut**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **Kzk.** → dene (İsmail, s. 186), **Hlk.** → eyin (TTTSKBS, 2007: 351).

YAĞRIN: “*is. hlk.* Kürek Kemiği” (TDK, 2005: 2108). “**Yağrın**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **OT.** → yårın [kürek kemiği, çığın kemiği], **Alt.** → yarın, **Kuğ.** → yarın, **Tel.** → yarın, **Kumd.** → yarın, **Özb.** → yağrin, **Trkm.** → yağırın [sırt], **TatK.** → yaurın, **Şor** → carın [kürek kemiği], **Kırg.** → cõrin, **Tuv.** → çarin, **Kzk.** → jaurın, **Yak.** → sarın [omuz], **Çuv.** → şuram [sırt] (TTTSKBS, 2007: 1032).

YANAK: “-ğü *is. 1.* Yüzün göz, kulak ve burun arasındaki bölümü” (TDK, 2005: 2121). “**Yanak**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki değişkeleri: **ET.** → yanggak, yingak, **Uyg.** → yıñak, **OT.** → yangak [ağzın iki yanında dişlerin oturduğu kemik; her şeyin yanı], **Çağ.** → yanak, yañağ, **Az.** → yanag (ğ) **Ker.**

→ yanag(ğ), yavağ, **Bşk.** → yañak, **TatK.** → yañak, **Trkm.** → yañak, **Uyg.** → yañak, **Özb.** → yãnâk, **Alt.** → caak, **Kırg.** → caak, cāk, **Yak.** → sıñah, sıñyax (TTTSKBS, 2007: 1053), **DLT.** → eñ [yanak] (Ercilsun ve Akkoyunlu, 2014: 640), **EAT.** → yanah, yanak (Kanar, 2011: 733), **Gag.** → yanak [yanak] (Çebotar, 1992: 213), **Tuv.** → ca:k, **Hak.** → na:h, **Şor** → na:k, **Yak.** → sıñah, **KKlp.** → jak (SİGTY, 1997: 219-220).

YÜZ: “*is.* 1. Başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm” (TDK, 2005: 2212). “**Yüz**” sözcüğünün Türk lehçelerindeki deęişkeleri: **DLT.** → yüz (Atalay, 1998: 826), **E. Uyg.** → yüz, yüüz, önglük (Kurt, 2017: 51), **Hlk.** → bet (yüz, surat), **Trkm.** → yüz, **Uyg.** → yüz (TTTSKBS, 2007: 135), **Az.** → üz (TTTSKBS, 2007: 1005), **Trkm.** → yüz [yüz, çehre, surat], **Kırg.** → cüz, bet, üst(ü), **Az.** → üz, **Ker.** → üz, **Yak.** → sūs [^{*}yüz], **Moğ.** → nigor, **Halh.** → nūr, **Kalm.** → nūr, (TTTSKBS, 2007: 1197), **Uyg.** → yüz, çiray, (TTTSKBS, 2007: 135, 1197), **Far.** → çehre, dīm, roñ [yüz, yanak], surèt [sürèt, şekil, yüz], `ezār [yanak, yüz], gūne [yanak, yüz] (Olgun ve Draşan, 1967: 121, 164, 170, 234, 244, 293), **TatK.** → bit, yüz [yüz, çehre, surat], yöz, çiray, yöz, cöz, ös(t), **Özb.** → yüz [yüz, çehre, surat], üst, **Kzk.** → bet [yüz, surat], jüz, üst, cüz, **Bşk.** → bit, yöz [yüz, surat], ös(t) (TTTSKBS, 2007: 135, 1197), **EAT.** → beniz [1. yüz, çehre, 2. yüz rengi], yüz [1. yan, taraf, yön, 2. karşı, kat, yan, 3. yüz, surat, çehre] (Kanar, 2011: 111, 804), **Gag.** → üz [yüz] (Baskakov, 1991: 252), **KKlp.** → bet [yüz, hayvan yüzü], **Nog.** → bet [yüz, yanak; gurur; taraf, sayfa], **Alt.** → bet [yüz], **Çuv.** → pit [yüz, ön taraf] (SİGTY, 1997: 207).

3. SONUÇ

Çağdaş Türk Lehçeleri düzleminde incelenen Türk Lehçelerinde İnsan Anatomisi ve Fizyolojisine Bağlı Terimlerinin kullanımıyla ilgili yapmış olduğumuz bu çalışmada sonuç olarak diyebiliriz ki, Çağdaş Türk Lehçelerindeki terimlerin kullanım ayrı ayrı şekilleri, telaffuzları ve adlandırmaları bulunmaktadır. Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı gibi, organ adlarının çağdaş Türk Lehçelerinin söz varlığı içinde yer alarak, bu türk lehçelerinde fonetik insan anatomisi ve fizyolojisine bağlı (sessel) değişime uğradığı ve çeşitlilik kazandığı açık bir biçimde görülmektedir.

Şunu da belirtmemiz gerekir ki, ülkemizde İnsan Anatomisi Ve Fizyolojisine Bağlı Terimleriyle alakalı çalışma bilim araştırmacılarının gereksinimlerini karşılayacak sözlük eksikliği hâlâ oluşturulmuş değildir. Organ adlarıyla ilgili yapılmış kitap ve makalelerin taranması sonucunda oluşturulan bu çalışma, bu dalda çalışacak olanların gereksinimini bir nebze olsa karşılamak ve gelecekte bu gibi çalışmaların geniş kapsamlı bir biçimde devam ettirilmesine kaynaklık etmektedir.

KAYNAKÇA

AĞÇA, Hüseyin (2001). *Türk Dili*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. ISBN: 975-6859-21-0.

ARAT, R. Rahmeti, *Türk Şivelerinin Tasnifi*. T.y.

ATALAY, Besim (1998). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I-II-III-IV-V*. 4. Baskı. Ankara: TDK.

BASKAKOV, N.A. (1991). *Gagauz Türkçesini Sözlüğü* (Çev. Prof. Dr. İsmail KAYNAK, Prof. Dr. A. Mecit DOĞRU), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları/1294, 1991

BURAN, Ahmet, ALKAYA, Ercan. (2011). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri I*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2392. Eskişehir: Web-ofset Tesisleri.

ÇEBOTAR, Petr. A. (1992). *Kısa Gagauzca-Rusça Laflık*. Komrat.

DOĞAN, Levent (2005). *Türk Dilinde Organ Adları Üzerine Bir İnceleme –Ana ve Ara Temel Kelimeler-*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, ISSN: 13057766.

ERCİLASUN, Ahmet Bican (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I-II*. Ankara: Bakanlık Yayınları.

EREN, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. 2. Baskı. Ankara: Bizim Büro Basım Evi. ISBN: 975-94 577-0-9.

GENCAN, Nejat Tahir (1971). *Dilbilgisi*. Gözden Geçirilmiş 2. Baskı. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

GÜLENSOY, Tuncer (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

İSMAL, Zeyneş (?) *Türkçe Kazakça Sözlük*. Ankara: Lazer Ofset. ISBN: 975-95238-0-9

KANAR, Mehmet (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. 1. Baskı. İstanbul: Say Yayınları. ISBN: 978-605-02-0055-3.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (1991). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kaşgarlı Mahmud (2014). *Divanü Lûgat-it-Türk Cilt IV* (Hazırlayan: Ahmet Bican Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

[1] KONONOV, A.N. *İstoriya İzüçeniya*. s. 244-245; A.M. Şerbak. “V.V. Radloff i İzüçeniya Pamyatnikov Runičeskoy Pismennosti”–*Tyurkologičeskiy Sbornik* 1971. M., 1972, s. 61-62; D. M. Nasilov. “V. V. Radloff i İzüçeniya Drevneuygurskih Pamyatnikov” – age., s. 93-98.

NALBANT, Mehmet Vefa. *Kıpçak Grubu Türk Lehçelerinin Tasnifinde Yeni Bir Ölçüt: Ünlü Türemeleri*. Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Denizli/TÜRKİYE. E-posta: vnalbant@gmail.com *Türkbilig*, 2017/33: 58.

NECİP, Emir Necipoviç (1995). *Yeni Uygur Türkçe Sözlüğü* (Çev. Yrd. Doç Dr. İklil Kurban). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 615.

NECİP, E.N. (2016). *Uygurca-Türkçe Sözlük* (Çev. Yrd. Doç Dr. İklil Kurban). Şanghay.

OLGUN, İbrahim ve DRAHŞAN, Cemşit (1967). *Farsça-Türkçe Sözlük*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

ORALTAY, Hasan (1984). *Kazak Türkçesi Sözlüğü* (Çev. Doç. Dr. Nuri Yüce). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Yayını 8.

NEVRUZ, Yılmaz (1991), *Karaçay-Malkar Türkçesinden Türkiye Türkçesine Açıklamalı Büyük Sözlük*. Web adresi: yilmaz.net

TENİŞEV, E., R. (1997). *Sravnitelno-İstoriçeskaya Grammatika Turkiskih Yazıkov – Leksika*, “Nauka”, Moskova.

SARIYEV, Berdi, SARIYEVA, Begül (2007), *Adamın Anatomik Leksikolijisi*, Yayınlanmamış Makale, Aşabat - Ankara.

SEMİZ, Belma Derman (1990). *İnsan Anatomisi ve Fizyolojisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Matbaa Birimi, ISBN: 975-400-019-0

PÜSKÜLLÜOĞLU, A. (2004). *Türkçe Sözlük*, 2. Baskı, Ankara: Arkadaş Yayınevi.

TAVKUL, Ufuk. *Türk Lehçelerinin Sınıflandırılmasında Bazı Kriterler*. Kırım Dergisi, 12 (45), 2003, 23-32.ss.

Türkçe Sözlük (2005). 10. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KISALTMALAR

Alt.	: Altay Türkçesi
Az.	: Azerice (Azerbaycan Türkçesi)
Blk.	: Balkarca (Balkar Türkçesi)
Bar.	: Baraba Türkçesi (diyalekti)
Bşk.	: Başkurt Türkçesi
Çağ.	: Çağatay Türkçesi
Çuv.	: Çuvaşça (Çuvaş Türkçesi)
DoğuT.	: Doğu Türkçesi
EAT.	: Esi Anadolu Türkçesi
Eski Çuv.	: Eski Çuvaşça
E. Kıpç.	: Eski Kıpçakça

E. Moğ.	: Eski Moğolca
Er.	: Ermenice
E. Uyg.	: Eski Uygur Türkçesi
ET.	: Eski Türkçe
Far.	: Farsça
Gag.	: Gagauzca (Gagauz Türkçesi)
Hak.	: Hakasça (Hakas Türkçesi)
Hal.	: Halaçça
Halh.	: Halha Moğocası
Hlç.	: Halaç Türkçesi
Hlk.	: Halk Ağzı (Anadolu Ağzları)
Kaç.	: Kaça Diyalekti
Kalm.	: Kalmuk Moğolcası
Kar.	: Karayca (Karayim Türkçesi)
KarT.	: Karay/Karayim Türkçesi (Troki)
Ker.	: Kerkük Türkçesi (Irak Türkmen)
Kırg.	: Kırgızca (Kırgız Türkçesi)
Koy.	: Koybalca
Koyb.	: Koybal Türkçesi
Kuğ.	: Kuğuca
Kumd.	: Kumandıca
Küer.	: Küerikçe
KKlp.	: KaraKalpakça (KaraKalpak Türkçesi)
Kmk.	: Kumuk Türkçesi
Krg.	: Kırgızca (Kırgız Türkçesi)
Kzk.	: Kazakça (Kazak Türkçesi)
Krç.	: Karaçay Türkçesi
Krç.-Mlk.	: Karçay-Malkar Türkçesi
Leb.	: Lebed Ağzı
Man.	: Mançuca
Miş.	: Mişer Türkçesi
Mişer Tat.	: Mişer Türkçesi
Moğ.	: Moğolca
Nog.	: Nogayca (Nogay Türkçesi)
Osm	: Osmanlıca
Oyr.	: Oyrat Türkçesi
OT.	: Orta Türkçe
Özb.	: Özbekçe (Özbek Türkçesi)
Ru.	: Rusça

Sag.	: Sagayca
Sal.	: Salarca
Sart.	: Sartça
Soy.	: Soyotça
S. Uyg.	: Sarı Uygurca (Sarı Uygur Türkçesi)
Şor	: Şorca (Şor Türkçesi)
Tac.	: Tacikçe
Tar.	: Tarançi
Tat.	: Tatar Türkçesi
TatK.	: Kazan Tatarcası
Tel.	: Teleüt Ağzı
Telf.	: Tellafer Ağzı (Irak Türkmen)
Tof.	: Tofaca (Tofalar Türkçesi)
Tuv.	: Tuvaca (Tuva Türkçesi)
Tü.	: Türkçesi
Trk.	: Türkiye Türkçesi
Trkm.	: Türmence (Türkmen Türkçesi)
Uyg.	: Uygur Türkçesi
Yak.	: Yakutça (Yakut Türkçesi)
Y. Uyg.	: Yeni Uygurca (Yeni Uygur Türkçesi)

DIĞER KISALTMALAR

DLT.	: Divanü Lûgat-it-Türk
YTS.	: Yeni Türkçe Sözlüğü
KTLS.	: Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü
TDK.	: Türk Dil Kurumu
TDES.	: Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü
SİGTY.	: Sravnitelno-İstoričeskaya Grammatika Turkiskih Yazıkov
TTTSKBS	: Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü

ÇEVİRİYAZI (TRANSCRIPTION) İŞARETLERİ

â =

ä = açık ve geniş e ünlüsü

å = yarı yuvarlak a ünlüsü

â = kapalı a ünlüsü

ã = kısa a ünlüsü

ā = uzun a ünlüsü

é = kapalı e ünlüsü

è =

ě = e' den farklı ünlü (kısa e ünlüsü)

ē = uzun e ünlüsü

ə =

Ë =

ı̇ = Uzun i ünlüsü

ó = Yunan alfabesinde işlenilen bir o ünlüsü

ō = uzun o ünlüsü

ö = kısa o ünlüsü

ø =

θ = o ö'den farklı ünlü

ó =

ō = uzun ö ünlüsü

ū = uzun ü ünlüsü

ů = kısa u ünlüsü

ū = uzun u ünlüsü

ī = i'dan farklı ünlü

ĩ = uzun i ünlüsü

ĩ = i'dan farklı ünlü (kısa i ünlüsü)

ð = ön Türkçedeki d sesi

đ =

ħ = arka ve orta damak ünsüzü

ġ = arka ve orta damak, kalın g ünsüzü

ŋ = nazal n ünsüzü

ŋ = damak n ünsüzü

ž = Arapçada kullanılan bir z sesi

š = ş'ye karşılık gelen bir ünsüz

ś = s'den farklı ünsüz "peltek s"

č = ç'ye karşılık gelen bir ünsüz

ķ = arka damakta çıkan kalın k ünsüzü

ķ = Kalın k ünsüzü

x = hırıltılı h

w = çift dudak v ünsüzü

ŵ =

χ = hırıltılı h

q̣ =

q̣ = arka damak ḳ ünsüzü

'' =

' =

° = Ünlüler üzerinde yarı yuvarlaklaşma işareti